

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE PROBLEM ÇÖZME BECERİSİ KAZANDIRMASI AÇISINDAN ANALİZİ¹

Yasin Yiğit*

Öz

Anadolu imam hatip liseleri Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumlarıdır. Bu okullarda öğrencileri yükseköğretime hazırlama amacının yanı sıra meslekî din öğretimi de yapılmaktadır. Bu özelliği ile Anadolu imam hatip liseleri, diğer okul türlerinden ayrılmaktadır. Okullarda din öğretimi ile ilgili zorunlu derslerin ortak adı meslek dersleridir. Bu derslerde öğrencilere çeşitli bilgi, beceri ve davranışların kazandırılması amaçlanmaktadır. Bunlardan biri de problem çözme becerisidir. Bu araştırmada Anadolu imam hatip lisesi meslek dersleri öğretim programları ve ders kitaplarının problem çözme becerisi kazandırması açısından fonksiyonelliğini saptamak amaçlanmıştır. Bu amaçla nitel yöntemlere başvurulmuştur. Bu kapsamda öncelikle Anadolu imam hatip lisesi ve öğretim programları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra öğretim programları ve ders kitapları doküman incelemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Anadolu imam hatip lisesi öğretim programları ve ders kitaplarının problem çözme becerisi kazandırması açısından kısmen yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Meslek Dersleri, Beceri Öğretimi, Problem Çözme Becerisi

ANADOLU İMAM HATİP HIGH SCHOOL VOCATIONAL COURSES CURRICULUM AND ANALYSIS IN TERMS OF HAVING GET THE PROBLEM SOLVING SKILLS

Abstract

Anatolian imam hatip high schools are secondary education institutions affiliated to the Ministry of Education. In these schools, in addition to preparing students for higher education, vocational religious education is also carried out. With this feature, Anatolian imam hatip high schools are distinguished from other types of schools. The common name of compulsory courses related to religious education in schools is vocational courses. In this courses, it are aimed to gain various knowledge, skills and behaviors to students. One of them is problem solving skills. In this study, it was aimed to determine the functionality of Anatolian imam hatip high school vocational courses and curriculum in terms of having get the problem solving skills. For this purpose, qualitative methods were used. In this context, firstly, information was given about Anatolian imam hatip high school and curriculum. Then, the curricula and textbooks were analyzed by document analysis method. As a result of the research, it has been detected that Anatolian imam hatip high school education programs and textbooks are partially sufficient in terms of having get the problem solving skills.

Keywords: Religious Education, Anatolian Imam Hatip High School, Vocational Courses, Skill Teaching, Problem Solving Skills

¹ Bu makale Prof. Dr. Hüseyin Yılmaz danışmanlığında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan 24 Ağustos 2019 tarihinde oybirliğiyle kabul edilen “Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Fonksiyonelliği (Sivas İli Örneği)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, Zara İsmet Yılmaz İmam Hatip Ortaokulu Religious Culture and Ethics Teacher, Ministry of National Education, Zara Ismet Yılmaz Imam Hatip Secondary School Sivas, Turkey yasnyigit@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-3254-5350>

GİRİŞ

İmam hatip okullarının tarihi ile ilgili literatüre bakıldığında bu okulların ilk olarak Cumhuriyetle birlikte 3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği açıldığı anlaşılmaktadır.² Ancak tek parti döneminde (1923-1946), pozitivist düşünce ve aşırı seküler anlayışın etkisinden dolayı ulus devlet inşa amacına geleneksel din anlayışının zarar vereceği endişesi ile din eğitimi açısından pek çok sorun yaşanmıştır.³ Bu gibi nedenlerle 1924 yılında 29 yerde açılan imam hatip mekteplerinin sayısı kısa sürede azalmış, okullar 1930 yılında resmen, 1931-1932 ders yılı sonunda fiilen kapatılmıştır.⁴

İmam hatip mekteplerinin kapatılmasıyla birlikte 1930-1951 yılları arasında ülkede meslekî din öğretimi yapan herhangi bir kurum kalmadı. Bu durum ülke genelinde mihraba geçip namaz kaldıracabilecek, cenazeleri kaldıracabilecek kişi bulunamaması, batıl inançların yaygınlaşması gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına neden oldu. Demokrat parti döneminde halkın isteği üzerine 1951 yılında imam hatip okulları yeniden açıldı.⁵ Ancak okulların tarihî süreç içerisinde herhangi bir bilimsel ve pedagojik temele dayanmaktan ziyade dönemin iradesinin tasarrufuna göre ilerleme ve gerileme dönemlerinden geçtiği görülmektedir. Bu minvalde okullar, zamanla örgün eğitim sistemi içerisindeki ortaöğretim kurumlarından birine dönüştürüldü.⁶ Ancak mezunların üniversiteye girişleri ile ilgili sorunlar yaşandı.

Günümüzde ülkemiz, farklı ülkelerde imam hatip liseleri açarak onlara destek olmaya ve ülke içerisinde uluslararası Anadolu imam hatip liseleri açmaya başlamıştır.⁷ Bütün bu gelişmeler neticesinde hâlihazırda hafızlık programı uygulayan imam hatip ortaokulları ve liseleri, 2006-2007 öğretim yılında Kayseri Mustafa Germirli Anadolu İmam Hatip Lisesinin yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim gördüğü bir okula dönüştürülmesi ile temelleri atılan uluslararası Anadolu imam hatip liseleri,⁸ 2016-2017 öğretim yılında açılmaya başlayan fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje

---

² Mustafa Öcal, "İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012), 180.

³ Recep Kaymakcan, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", *EKEV Akademi Dergisi* 27 (Bahar 2006): 23.

⁴ Muhittin Alagöz, "Eğitim Sistemi İçerisinde İmam Hatip Liselerinin Yeri", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (23 - 27 Kasım 1998)*, ed. Abdil Aktaş v.dğr. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 576.

⁵ Öcal, "İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi", 186.

⁶ Mahfud Junaedi, "İmam Hatip School (İmam Hatip Lisesi): Islamic School in Contemporary Secular Turkey", *Analisa Journal of Social Science and Religion* 1/1 (Haziran 2016): 131.

⁷ Mustafa Öcal, "Türkiye'nin ve İslâm Aleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, ed. İlhan Erdem v.dğr. (Malatya: İnönü Üniversitesi, 2017), 2: 17.

⁸ Fatih Bayezit, "Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri", *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 1/2 (Aralık 2017): 300.

Anadolu imam hatip liseleri de eğitim sistemimizde yer alan öğretim kurumlarıdır.⁹ Ayrıca açık öğretimde de imam hatip lisesi bölümü bulunmaktadır.

Aşağıda ülkemizde bulunan imam hatip liseleri ve öğrenci sayıları yer almaktadır.¹⁰

Tablo 1: 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı İmam Hatip Liseleri ve Öğrenci Sayıları

Okul Türü	Okul Sayısı	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam
Anadolu İmam Hatip Lisesi	1604	236435	277871	514806
Açık Öğretim İmam Hatip Lisesi	----	112697	42510	70187

İslâm eğitim tarihinde eğitim, ilim öğrenmenin kadın erkek her Müslüman'a farz olmasından dolayı dinî bir sorumluluk olarak görülmüştür. Bu nedenle eğitim din öğretimi ile bütünleşmiş ve öğretim kurumları halk teşkilatı olarak gelişmiştir.¹¹ Nitekim Cumhuriyet dönemine kadar eğitim öğretimin yaygın olarak yapıldığı cami ve medreselerde yapılan öğretimde dinin merkezde olması bu durumun bir örneğini teşkil etmektedir. Anadolu imam hatip liseleri de Osmanlı dönemindeki medrese geleneğine benzer niteliklere sahip eğitim kurumlarıdır. Çünkü geçmişte medreselerde olduğu gibi günümüzde Anadolu imam hatip liselerinde de hem dinî ilimlere hem de diğer fen ve sosyal alanlarla ilgili ilimlere bir arada yer verilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı olarak eğitim öğretim faaliyetlerine devam eden Anadolu imam hatip liselerinin amaçları ve temel özellikleri genel olarak Millî Eğitim Temel Kanunu ve ilgili öğretim programlarında ifade edilmiştir. Buna göre söz konusu okullarda hem millî eğitimin genel amaçlarına ulaşılması, hem de özel niteliği gereği öğrencilere dinî ve ahlakî açıdan doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranış kazandırılması, böylece hem mesleğe hem de yükseköğretime eleman yetiştirilmesi hedeflenmektedir.¹²

Anadolu imam hatip liselerinde okutulan meslek derslerinin günümüzde sadece inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında öğrencilere bilgi yüklemesi amacı aşılmıştır. Gelineen noktada özellikle bakanlığın beceri temelli öğretimi benimsemesi ile birlikte genel eğitimde olduğu gibi din öğretiminde de öğrencilerin yaşam becerilerinin geliştirilmesine daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Söz konusu becerilerden biri de problem çözme becerisidir.

⁹ Detaylı bilgi için bk. Öcal, Türkiye'nin ve İslâm Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi, 13-45.

¹⁰ MEB, *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim*, (Ankara: MEB Yayınları, 2018), 128.

¹¹ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, (Ankara: Gün Yayıncılık, 2007), 27.

¹² Nurullah Aydeniz, "Öğrencilerin İlgi ve Katılımı Açısından Ortaöğretim Dkab Dersi", *The Journal of Academic Social Science Studies* 54 (Spring 2017): 506.

Problem çözme becerisi, örgün eğitimde öğrencilere kazandırılması hedeflenen ortak becerilerden biridir. Ancak bu beceri, derslerin özel amaçları gereği farklı branşlarda farklı şekillerde ele alınabilmektedir. Problem çözme becerileri ilgili literatürde genel olarak, problemi tanımlama, hedef belirleme, bilgi toplama, durumu analiz etme, alternatifler geliştirme, karar alma, uygulama olarak sınıflandırılmaktadır.¹³ AİHL meslek dersleri öğretim programlarında ise bu beceriler: “Akıl yürütme sürecini takip edebilme ve değerlendirme, dinî ve ahlakî meselelerde sebep-sonuç ilişkisine bağlı olarak çıkarımlarda bulunma, karşılaştığı problemlerin çözümünde İslâm medeniyetinin birikiminden yararlanma, problemi fark edebilme, problemle uygun çözüm önerileri sunma, toplumu ilgilendiren problemlerin çözümü ile ilgilenm”¹⁴ şeklinde sıralanmaktadır.

Görüldüğü üzere problem çözme becerisi, din öğretimi özelinde yeni anlamlar ifade edebilmektedir. Buna göre seküler yaklaşımın aksine din öğretiminde İslâm dininde bulunan bireyin, problem olduğunu düşündüğü durumlarda soğukkanlılığını yitirmeden tahammül etmesi, sabretmesi ve yaratıcıya sığınarak karşılaştığı sorunlarla mücadele etmesi gibi öğretiler de devreye girebilmektedir. Ancak bu öğretilerden problem çözme becerisi kazandırma amacına ulaşmak için nasıl faydalanılabileceği ile ilgili literatürde ihtiyacı karşılayacak sayıda araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu öğretilerle problem çözme becerisi arasında nasıl bir ilişki bulunduğu, din öğretiminde bu becerilerin kazandırılması için nasıl bir yol izlenebileceği, öğretim sürecinde kullanılacak ders kitapları hazırlanırken nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konular bilimsel olarak ele alınıp araştırılması gereken konular arasında karşımıza çıkmaktadır.

1. YÖNTEM

Bu çalışmada Anadolu imam hatip lisesi meslek dersleri öğretim programları ve ders kitaplarının öğrencilere problem çözme becerisi kazandırması bakımından ne derece fonksiyonel olduğunu saptamak amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel yöntemlerden biri olan doküman incelemesi yolu ile veri toplanmış, söz konusu veriler içeriği doğrultusunda gruplandırılarak sunulmuş ve akabinde nitel değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle AİHL meslek dersleri öğretim programları tanıtılmış, daha sonra önceden belirlenen temel bilgileri kazandırma, problemler hakkında farkındalık oluşturma, problem durumunda doğru yaklaşımı benimsetme ve materyal geliştirme kategorileri altında 2017-2018 eğitim öğretim yılında kullanılan meslek dersleri kitapları doküman incelemesi yöntemiyle içerik analizine tabi tutulmuştur.

---

¹³ Judit Orgoványi - Gajdos, *Teachers' Professional Development on Problem Solving Theory and Practice for Teachers and Teacher Educators*, (Rotterdam: Sense Publishers, 2016), 7.

¹⁴ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 14.

Araştırmanın örnekleme 2017-2018 eğitim öğretim yılı AİHL meslek dersleri öğretim programları ve bu programlara dayanarak hazırlanan, aynı yıllarda söz konusu okullarda okutulan Osmanlıca ders kitabı dışındaki tüm meslek dersleri kitaplarıdır.

2. ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI

2. 1. Meslekî Din Öğretiminin Vizyonu

İmam hatip okulları, kökeni Nizamiye Medreselerine dayanan, Selçuklu-Osmanlı-Türkiye tecrübesi ile şekillenen, gelenek ile modern arasında uyum bulma çabaları sonucunda Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğan ülkemize özgü bir İslâm eğitim modelidir.¹⁵ Aslında devlet, imam hatipleri eğitimdeki çok başlılığı ortadan kaldırmak için medreselerin bir alternatifi olarak kurmuştur. Ancak millet, bu kurumları sahiplenerek medrese geleneğinin devamı olarak görmüştür.¹⁶ Çünkü medreselerin kapatılmasıyla birlikte uzun bir dönem toplumun din alanındaki ihtiyacını karşılama rolü büyük oranda bu kurumlar sayesinde yerine getirilmiş, kurumların kapatıldığı yıllarda toplum büyük bir yoksunluk yaşamıştır.

Modelin 1924 yılı kuruluş amacı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda da belirtildiği üzere İmamlık, Hatiplik gibi din hizmetlerini yerine getirecek olan memurları yetiştirmektir. Bu doğrultuda tarihî sürece bakıldığında kurulduğu günden bu yana imam hatip okullarının temel görevinin toplumun dinî pratikleri uygulama konusundaki ihtiyaçlarını karşılamak ve bu talebi canlı tutmak olduğu görülmektedir. Ancak değişen şartlar ve ihtiyaçlardan dolayı okulların fonksiyonunda bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Bu doğrultuda tarihî seyir içerisinde okulların din görevlisi yetiştirme amacı aşılarak dinî kültür, kimlik ve değerleri yaşatma ve koruma misyonunu da benimsemeye başladığı görülmektedir.¹⁷ Günümüzde okulları tercih eden ailelerin birçoğunun amacı çocuklarının din görevlisi olmasından ziyade iyi bir din eğitimi almaları ve daha sonra üniversitelerin farklı alanlarına yerleşerek geleceklerini kurlmalarıdır.¹⁸ Konu ile ilgili yapılan araştırmalar da bu durumu ortaya koymaktadır. Örneğin Kuşçu tarafından aileler üzerinde yapılan bir araştırmada katılımcıların %50'si çocuklarının daha iyi bir din eğitimi almalarını istedikleri için imam hatip lisesini seçtiklerini ifade etmiştir.¹⁹ Öğrenciler üzerinde yapılan başka bir araştırmada katılımcıların %36'sının dinî-meslekî

¹⁵ Aşlamacı, "Türkiye'nin İslâm Eğitim Modeli: İmam-Hatip Okulları ve Temel Özellikleri", 268; Adem Korukçu, "İmam Hatip Liseleri", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2012), 181.

¹⁶ Yusuf Batar, "Dinî Manipülasyonlar Karşısında İmam Hatip Okullarının Misyonu", *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 1/1 (2017): 30.

¹⁷ Suat Cebeci, "İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995): 112.

¹⁸ Fatih Çınar, "1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması", *Millî Eğitim* 197 (Kış 2013): 205.

¹⁹ Turan Bilge Kuşçu, *Velilerin Çocuklarını İmam Hatip Liselerine Gönderme Nedenleri ve Beklentileri* (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2016), 64.

alanlardaki bölümlere (İlahiyat, İslâmî ilimler fakültesi), %64'ünün farklı alanlara yöneldiği görülmüştür.²⁰ Bu araştırmalarda göstermektedir ki imam hatip liseleri din eğitimi alırken genel eğitimden veya genel eğitim alırken nitelikli bir din eğitiminden mahrum kalmak istemeyenlere alternatif sunmaktadır.

İmam hatip liseleri, Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 32. maddesinde hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumları olarak tanımlanmaktadır.²¹ Bu tanımdan anlaşıldığı üzere okullarda Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve imam hatip liselerinin özel amaçları gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Anadolu imam hatip liselerinde diğer okul türlerinden farklı olarak meslekî din öğretimi de yapıldığı için özel amaçlar bu çerçevede ele alınmaktadır. Nitekim bu okullarda öğrencileri ilgi ve istidatları doğrultusunda hem fen ve sosyal bilimler, yabancı dil, spor ve sanat dallarında hem de temel İslâm bilimleri alanında üst öğrenime hazırlamak amaçlanır.²² Anadolu imam hatip liseleri, Türk millî eğitiminin genel amaçlarının gerçekleştirilmesinin yanısıra “İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştiren, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) model alan, araştıran, sorgulayan, edindiği bilgiler ışığında aklını kullanarak problemlere çözüm üretebilen, ibadetlerle ilgili uygulama becerisine sahip olan, dünya ahiret dengesini kurabilen, İslâm'ın temel kaynaklarını tanıyan, din hizmetleri uygulama becerisi kazanan, toplumu din konusunda aydınlatan, toplumun dinî bilgilerle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilen, farklı kültür ve inançlara hoşgörülü, ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip eden, dinî bilgilerini değerlendiren bireyler yetiştirmeyi de hedeflemektedir.”²³

Anadolu imam hatip lisesi meslek derslerinde beceri ve kavram öğretimi önemle üzerinde durulan bir husustur. Bu derslerde kazanımların çeşitli becerilerin kazandırılmasını ve din diline özgü temel kavramların öğretilmesini sağlayacak şekilde uygun strateji, yöntem ve teknikler kullanılarak ve farklı etkinlikler yapılarak işlenmesi istenir. Söz konusu becerilerden bir kısmı kültür derslerinde de kazandırılması hedeflenen ortak becerilerken bir kısmı ise AİHL meslek derslerine özgü becerilerdir.

Meslek derslerinde kazandırılması istenen beceriler ve açılımları özetle şu şekildedir:

Tablo 2: Meslek Derslerinde Kazandırılması Hedeflenen Beceriler²⁴

---

²⁰ Coşkun Dikbiyık - Adem Bölükbaşı, “Eyüp Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Yönelimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 33 (Kasım 2016): 193.

²¹ MEB, *Millî Eğitim Temel Kanunu*, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973), 5106.

²² MEB, *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 14.

²³ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 5.

²⁴ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 12-15.

Araştırma ve Sorgulama:	Araştırılan konuyla ilgili doğru kaynaklara ulaşarak, elde edilen bilgiyi yorumlama, kullanılabilir şekilde planlayıp yazma, sorular sorma, delile dayalı sonuç çıkarma ve güncel olayları takip etme.
Bilgi Teknolojilerini Kullanma	Doğru bilgiye ulaşmak için bilgisayar, kütüphane gibi kaynaklardan en uygun olanı seçerek etkili bir şekilde bilgi teknolojilerinden faydalanma.
Bireysel Farkındalık	Kendi kişisel özelliklerini ve gereksinimlerini bilerek ve gerektiğinde başkalarından da yardım alarak kendini gerçekleştirme yolunda ilerleme.
Meslekî Uygulama	Dinî bilgi ve becerileri kazanıp din hizmetleri ile ilgili görevleri yapacak niteliklere sahip olma.
Değişim ve Sürekliliği Algılama	Dinin özü ve tarih içerisinde ortaya çıkan değişken unsurlarının farkında olma.
Dinî Metinleri Anlama ve Yorumlama	Ayet ve hadisleri, tefsir, siyer, fıkıh, kelâm gibi dinî metinleri anlama, yorumlama, birbiri ile ilişkilendirebilme ve bu metinlerden ilke ve değerler çıkarabilme.
İletişim	Başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayarak, uygun üslup ve iletişim araçları ile insanlarla etkili fikir alışverişinde bulunma.
Kültürel Farkındalık	Özellikle kendi kültürünün maddî-manevî unsurlarını tanıma, özümseme, ulusal ve uluslararası bağlamda kültür farklılıklarından kaynaklanan dinî anlama ve yaşama biçimlerini hoşgörü ile karşılama.
Mekân, Zaman ve Kronolojiyi Algılama	Önemli zaman ve mekânları bilme, tarihî olayları sıralama, harita ve takvim bilgisine sahip olma.
Problem Çözme	Dinî-dünyevî sorunları fark etme, bu sorunlarla baş etmek amacı ile İslâm'ın prensiplerinden de faydalanarak çözüm yolları ortaya koyarak planlı bir şekilde uygulama ve değerlendirme.
Sosyal Yeterlilikler	Arkadaş, komşu, akraba ve diğer insanlarla olumlu ilişkiler kurabilme, iş birliği yapabilme, toplumsal sorumluluklarını yerine getirme.
Temel Dinî Kaynakları Tanıma ve Kullanma	Temel İslâm bilimleri ile ilgili sahih olan ve olmayan kaynakları bilme ve gerektiğinde bu kaynakları kullanarak doğru bilgiye ulaşma.

2. 2. Öğrenme Öğretme Yaklaşımı

Eğitim, istisnasız her insanın istidat ve kabiliyetlerini fark edip geliştirmesi için muhtaç olduğu bir olgudur. Ayrıca toplumların ilerleyerek gelişmiş toplumlarla rekabet edebilecek seviyeye gelmesi, fertlerinin eğitilerek nitelikli bireyler olmasına bağlıdır. Bu gereksinim dolayısı ile eğitim, yüz yıllardır uluslararası arenada bilim dünyasının konusu haline gelmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde eğitim konusunda farklı kuramlar, yaklaşımlar ve modeller ortaya atılmış, neticede tarihî süreçte eğitimin hedef, içerik, süreç ve değerlendirme unsurları ile ilgili olarak farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Genel eğitimin ayrılmaz ve önemli bir parçası olan din eğitimi de ilgili öğrenme öğretme yaklaşımlarından önemli derecede etkilenmektedir. Bu bağlamda özellikle 2000’li yıllardan sonra dünyadaki değişim ve gelişmelerden kaynaklı eğitim ve bilgi anlayışında meydana gelen dönüşüm nedeni ile ülkemizde din öğretiminde yeni yönelişler olmuştur.²⁵ Bu yönelişlerin merkezinde çoklu zekâ, yapılandırmacılık, kuantum öğrenme gibi kuramlar bulunmaktadır. Eğitimsel yaklaşımlarla ilgili olan bu gelişmelerin yanı sıra benimsenen din bilimsel yaklaşımlar da din eğitiminin şekline yön veren önemli bir etkidir.

Din eğitimi, bağımsız bir bilim dalı olarak araştırmalar neticesinde kendisine özgü yaklaşım ve modeller geliştirmiştir. Mezheplere göre din eğitimi, mezhepler üstü

²⁵ Tuğrul Yürük, “İlk ve Orta Öğretimde Din eğitimi: Din Dersleri”, *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan- Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2012), 121.

din öğretimi, mezhepler arası din öğretimi, dinler arası din öğretimi, fenomenolojik din öğretimi, mezhep merkezli dinler arası açılımlı din öğretimi alana özgü en yaygın olarak bilinen modellerdir.²⁶ Bu modellerden birinin benimsenmesi örgün din öğretiminde program geliştirme çalışmalarına yön veren önemli bir saiktir.

AİHL meslek dersleri öğretim programları ve ders kitapları incelendiğinde öğrenme öğretme anlayışı açısından farklı yaklaşımların harmanlandığı, yani geleneksel davranışçı yaklaşımlarla birlikte yeni yaklaşımlara da yer vermeye çalışıldığı görülmektedir. Meslek derslerinde temel olarak “Öğrenci Merkezli, Beceri Temelli” öğrenme yaklaşımı benimsenmektedir.²⁷ Buna göre öğrenme öğretme süreci öğrenci için anlamlı olmalı, bu süreçte yeni bilgiler öncekilerle ilişkilendirilmeli, bireysel farklılıklar göz ardı edilmemeli, öğrencilerin güncel ihtiyaçlarından hareket edilmeli, toplumsal ve evrensel değerlerin özümsemesine önem verilmeli, öğrencilere kendi öğrenmeleri için sorumluluk verilmeli (aktif öğrenme), süreçte farklı strateji, yöntem ve tekniklere dengeli bir şekilde yer verilmeli, bilgi ve iletişim teknolojilerinden imkânlar ölçüsünde faydalanılmalıdır.²⁸

Din öğretimine özgü yaklaşımlara gelince, meslek derslerinde Kur’an ve sünnet merkeze alınarak öğrencilerin doğru bilgiye dayanan düşünce, inanç ve davranış kazanmasına, böylece kimlik ve kişilik oluşumunda İslâm dininin ilke ve prensiplerinden faydalanılmasına özen gösterilir.²⁹ Bunun için İslâm’ın Türk İslâm geleneğine uygun olan Sünnî-Hanefî yorum biçiminin devlet rejimi ile uyumlu ve millet olarak birlik beraberliğimizi kuvvetlendirecek şekilde uyarlanmış hali programlarda temel mihenk taşıdır.³⁰ Ancak öğretim programları yaşanılan çevre şartlarına göre özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde öğrenciye görelilik ilkesi gereğince bu konuda esnekliğe de izin verir.

2.3. Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı

Ölçme, bir veya daha çok nesnenin birtakım özelliklere sahip olup olmadığını veya sahip oluş derecesini çeşitli yöntemlerle belirleyip sayı veya sembollerle ifade etme işlemidir.³¹ Ölçme sonuçlarının çeşitli ölçütler çerçevesinde yorumlanmasına ise değerlendirme denir. Eğitimde ölçme ve değerlendirme işlemi beklenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını kontrol etmek amacı ile yapılır. Ayrıca ölçme değerlendirme, hedef kitlenin tanınmasına ve öğretimdeki eksikliklerin fark edilerek telafi edilmesine de olanak sağlar.

---

²⁶ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 7. Baskı (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 132.

²⁷ Gülsüm Pehlivan Ağırakça, “Temel Dini Bilgiler Dersinin Öğretimi”, *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*, ed. Emine Keskiner (İstanbul: YEKDER Yayınları, 2018), 18.

²⁸ Bk. MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 6-7.

²⁹ MEB, *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 3.

³⁰ Aşlamacı, “Türkiye'nin İslâm Eğitim Modeli: İmam-Hatip Okulları ve Temel Özellikleri”, 275.

³¹ Halil Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, (Ankara: Mars Matbaası, 1977), 15.

Eğitim öğretimde ölçülen bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özellikler, bir cismin uzunluğunu metre aracılığı ile ölçmek gibi kendisi ile aynı cinsten bir araç gereçle ölçülemediği için doğrudan ölçme yapmak mümkün değildir.³² Bu nedenle eğitimde dolaylı ölçme yapılmaktadır. Dolaylı ölçmelerde sonuçlara hata karışma ihtimali daha yüksektir. Buna rağmen ölçme değerlendirme eğitimin olmazsa olmaz unsurlarından biridir.

Ölçme değerlendirme eğitim öğretim sürecinin başında, ortasında, sonunda, yani farklı aşamalarında gerçekleştirilebilir. Bu aşamaların her birinde gerçekleştirilen ölçme değerlendirmenin farklı işlevleri bulunmaktadır. Sürecin başında yapılan ölçme değerlendirme, ilgili ders veya üniteye başlamadan önce hedef kitlenin özelliklerinin tanınmasını, konu ile ilgili ön bilgilerinin fark edilmesini, böylece öğretimin öğrenci düzeyine göre ayarlanmasını sağlar. Başka bir ifade ile bu aşamada yapılan ölçme değerlendirme sayesinde öğrenciler hedeften haberdar olurken öğretmen de bireysel farklılıklara ve ön öğrenmelere göre konuyu hangi düzeyde ele alması ve hangi yöntem tekniklere ne ölçüde yer vermesi gerektiğini planlayabilir.

Sürecin ortasında yapılan ölçme değerlendirme, süreçte meydana gelen öğrenciden, öğretmenden veya farklı sebeplerden kaynaklı aksaklıkların fark edilmesine katkıda bulunur. Böylece öğrenciler kendilerini, öğretmenler hem öğrencilerini hem de kendilerini öğretimin etkililiği ile ilgili olarak değerlendirme fırsatı bulur. Bu aşamada bir değer biçme söz konusu değildir. Amaç hangi düzeye geldiğini, nelerin yolunda gitmediğini öğrenerek telafi etmektir.

Sürecin sonunda yapılan ölçme değerlendirmede temel amaç değer biçmektir. Bu aşamada öğrencilerin öğretimin hedeflediği kazanımlara hangi düzeyde eriştiği tespit edilmeye çalışılır. Neticede öğrencilerle ilgili olarak alınan notlara göre dersi geçip geçmeyeceği, mezun olup olmayacağı veya bundan sonra hangi programa yönelmesi gerektiği gibi kararlar alınır. Ayrıca öğretmen ve öğretim programının etkililiği hakkında da yorum yapılabilir.³³

Geleneksel yaklaşımlara göre yapılan bir öğretimde genel olarak sadece süreç sonunda ürün değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu anlayışın aksine günümüzde ürün değerlendirmenin yanı sıra öğrenci ürün dosyaları, performans değerlendirme ve proje görevlerini değerlendirme gibi alternatif ölçme değerlendirme araçlarının yardımı ile süreç değerlendirmeye de önem verilmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin sadece belli bilgileri öğrenip öğrenmediğine değil, bilişsel, duyuşsal, davranışsal becerilerin bütün olarak değerlendirilmesine, sorgulama, analiz etme, eleştirme gibi üst düzey becerilerin de ölçülmesine önem verilmektedir.

³² Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 5. Baskı (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 5.

³³ Ayrıca bk. Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 12.

AİHL meslek dersleri öğretim programlarına göre ölçme değerlendirme uygulamalarında şu hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir:

- Ölçme araçları yapılandırılırken öğretim programında yer alan kazanımlar, yeterlik ve beceriler göz önünde bulundurulmalıdır.
- Ölçme değerlendirme, sadece süreç sonunda öğrenme ürününün değil, öğretimin farklı aşamalarında tanıma, izleme ve öğrenme sürecinin de değerlendirilmesi amacıyla yapılmalı ve öğrencilere durumları hakkında yapıcı geri bildirimde bulunulmalıdır. Ayrıca değerlendirme sonuçlarına göre fark edilen aksaklıklar düzeltilmeye çalışılmalıdır.
- Ölçme değerlendirme faaliyetleri öğrenci düzeyine uygun olarak, bireysel farklılıklar ve güncel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak yürütülmelidir.
- Ölçme araçları sadece konu bilgisini değil, üst düzey becerilerin ölçülmesini de sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır.
- Ölçme değerlendirme bireysel olarak veya grup çalışması şeklinde yapılabilir. Bu amaçla performans ve proje görevleri, araştırma yapma, sunum ve rapor hazırlama gibi etkinliklerden faydalanılmalıdır.
- Uygulamalı konuların değerlendirilmesinde dereceleme ölçeği şeklinde hazırlanmış gözlem formları veya dereceli puanlama anahtarı kullanılmalıdır. Ayrıca Hitabet ve Meslekî Uygulama gibi derslerin değerlendirilmesinde öğrencilerin toplum önünde heyecanlanabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.³⁴

AİHL meslek dersleri öğretim programları ölçme ve değerlendirme yaklaşımı bağlamında incelendiğinde eğitim öğretimde meydana gelen güncel gelişmelerin takip edildiği, programlarda bu doğrultuda bir ölçme değerlendirme anlayışının benimsendiği görülmektedir.

2. 4. Öğretim Programlarının Yapısı

İnsan, solunum, ağlama, tutunma gibi birkaç tepki dışında yaşamında ihtiyaç duyduğu tüm davranışları başkalarından öğrenir. Bu nedenle eğitim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç genel anlamda düşünüldüğünde planlı programlı olabileceği gibi rastlantısal bir şekilde de işleyebilir. Ancak eğitim denilince akla ilk olarak kasıtlı ve planlı bir şekilde yapılan öğretim gelmektedir.³⁵ Eğitimin bu fonksiyonunun yerine getirilebilmesi için konu uzmanları tarafından program geliştirme çalışmaları yapılır.

Örgün eğitimde genel ve özel amaçlardan hareketle öğrencilere kazandırılmak istenen davranışları, bilişsel, duyuşsal, psikomotor becerileri ve kavramları; kazanımlara ulaşmak için yapılması gereken tüm etkinlikleri içeren öğretmenlerin meslekleri gereği temel başvuru kaynağı olan öğrenme yaşantıları düzeneğine öğretim programı denir.

---

³⁴ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 8-10.

³⁵ Aydoğan Ataünel, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş veya Nasıl Bir İnsan?*, (Ankara: 20 Mayıs Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayını, 2000), 1.

Öğretim programları öğretmenlere neyi, ne zaman ve nasıl öğretecekleri veya yeni eğitsel yaklaşımların deyimini ile öğrencilerin öğrenmelerine nasıl rehberlik edecekleri konusunda kılavuzluk eder.

AİHL öğretim programları yeni eğitsel yaklaşımlara uygun olarak üniteler, konular, kazanımlar ve açıklamalar şeklinde yapılandırılmıştır. Üniteler oluşturulurken öğretim hedefleri, ilgili dersin içeriği ve farklı derslerle ilişkisi dikkate alınmıştır. Üniteler programın daha verimli olarak uygulanabilmesi için alt konulara bölünmüş ve konular, ana temaya göre bilişsel, duyuşsal, psikomotor becerilerin kazandırılması, dinî ahlakî gelişime katkı sağlanması hedeflenerek yapılandırılmıştır. Konu içeriklerinde öğrencilere Allah ve Peygamber sevgisi kazandırmaya özen gösterilmiştir. Kazanımlar, öğrencilerin süreçte edinmeleri gereken değerleri, bilgi, beceri, tutum ve davranışları ifade edecek şekilde ilgili muhteva ve öğrenci özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Son olarak açıklamalar kısmında hangi kazanım işlenirken neye dikkat edilmesi ve hangi kavramlar ve bilgilerin vurgulanması gerektiği ifade edilmiştir.³⁶

2. 5. Meslek Dersleri

Bu başlık altında İslâm'ı Kur'an ve Sünnet ışığında doğru bilgi kaynaklarından öğrenen, dinî soru veya sorunlarını araştırıp çözebilen, Allah'ı ve Peygamberi seven, kültürünü ve değerlerini benimseyen, koruyan, geliştiren, özgün düşünen, bildikleri ile amel etmeye çalışan bireyler yetiştirmeyi hedefleyen,³⁷ bu amaç doğrultusunda birbirini çeşitli açılardan tamamlayan, Anadolu imam hatip liselerinde zorunlu olarak okutulan meslek dersleri ve özel amaçlarına kısaca yer verilecektir.

Anadolu imam hatip liselerinde okutulan dersler ve haftalık ders saatleri Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından düzenlenmektedir. Genel olarak bakıldığında öğretim programları, kurulduktan bu yana yaklaşık olarak derslerin %40'ı meslek dersleri, %60'ı kültür ve fen dersleri olacak şekilde hazırlanmıştır.³⁸ Ancak öğretim programlarında yapılan son güncellemelerle birlikte günümüzde bu oranın %30 meslek dersleri, %70 kültür ve fen dersleri şeklinde değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan AİHL meslek dersleri ve sınıf seviyelerine göre haftalık ders saatleri yer almaktadır.

Tablo 3: Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Sınıf Seviyelerine Göre Haftalık Ders Saatleri

MESLEK DERSLERİ	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
Kur'an-ı Kerim	5	4	4	3
Meslekî Arapça	-	-	3	3
Temel Dinî Bilgiler	1	-	-	-

³⁶ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 11.

³⁷ Ağırakça, "Temel Dini Bilgiler Dersinin Öğretimi", 12.

³⁸ Korukçu, "İmam Hatip Liseleri", 196.

Siyer	-	2	-	-
Fıkıh	-	2	-	-
Tefsir	-	-	2	-
Dinler Tarihi	-	-	-	2
Hadis	-	2	-	-
Akaid	-	-	2	-
Kelâm	-	-	-	2
Hitabet ve Meslekî Uygulama	-	-	2	-
İslâm Kültür ve Medeniyeti	-	-	-	2
Osmanlı Türkçesi	-	1	-	-

Yukarıdaki derslere ek olarak 11. ve 12. sınıflarda Temel İslâm Bilimleri ile ilgili 10, Türk İslâm Sanatları ile ilgili 4 farklı ders seçilebilir. AİHL 11. sınıflarda haftada 17, 12. sınıflarda 18 ders saati seçmeli derslere ayrılmıştır. Bu dersler kültür dersleri ile ilgili olanlar dâhil toplamda 95 ders arasından seçilmektedir.³⁹

3. PROBLEM ÇÖZME BECERİSİ KAZANDIRMASI AÇISINDAN AİHL MESLEK DERSLERİNİN MUHTEVASI

Problem çözme, eğitim öğretim yolu ile geliştirilebilen bilişsel, duyuşsal, psikomotor boyutları olan bir beceridir. Bu özelliği gereği problem çözme becerisi, örgün öğretimde farklı derslerin niteliğine göre farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Anadolu imam hatip liselerinde okutulan meslek dersleri, sayısı ve haftalık ders saatleri açısından düşünüldüğünde öğrencilerin problem çözme becerilerini geliştirmeleri açısından büyük bir imkân sunabilir.

Niteliği gereği meslek dersleri, dinî-ahlakî sorunlar başta olmak üzere öğrencilerin karşılaştığı olumsuz yaşam olayları ile başa çıkmalarına katkı sağlayabilir. Meslek derslerinin bu fonksiyonu ne ölçüde yerine getirebileceği öğretim programlarında konuya gereken önemin verilmesine, bu önemin ders içeriklerine etkili bir şekilde yansıtılmasına ve meslek dersi öğretmenlerinin yeterliklerine bağlıdır. Ancak meslek dersleri öğretmenlerinin yeterliği araştırmanın sınırlılığı dolayısıyla bu çalışmada ele alınmayacaktır. Çalışmanın bu bölümünde MEB tarafından hazırlanan meslek dersleri öğretim programları ve ders kitaplarının doküman incelemesi yöntemi ile analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda tekrara düşme endişesinden dolayı öğretim programlarıyla ilgili yapılan kısa bir açıklamanın ardından ders kitapları, içerik analizi yöntemi ile konu ve materyal geliştirme açısından değerlendirilmiştir.

3.1. Öğretim Programlarında Problem Çözme Becerisi

AİHL meslek dersleri öğretim programlarında problem çözme becerisinin geliştirilmesine gereken önemin verildiği görülmekte, vizyon bölümünde problemlere çözüm üretebilen bireyler yetiştirmenin hedeflendiği ifade edilmektedir.⁴⁰ Ancak bu

³⁹ MEB, *AİHL Haftalık Ders Çizelgesi*, (Ankara: MEB Yayınları, 2018), 1-3.

⁴⁰ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 5.

becerinin kapsamı ve nasıl kazandırılacağıyla ilgili açıklamaların daha nitelikli olması gerekmektedir. Nitekim öğretim programlarının yeterlik ve beceriler başlığı altında konu sadece altı kısa cümleli maddede akıl yürütme ve değerlendirme, çıkarımda bulunma, problemleri fark etme, problemlerin çözümünde İslâm medeniyetinin birikiminden faydalanma, çözüm önerileri sunma, toplumsal sorunlarla ilgilenme şeklinde açıklanmıştır.⁴¹ Bilimsel problem çözme aşamalarından bahsedilmemiştir. Becerinin nasıl kazandırılacağıyla ilgili ise Fıkıh dersi öğretim programının açıklamalar bölümünde zekât ve kurban konuları işlenirken bu ibadetlerin toplumsal sorunların çözülmesine olan katkılarına vurgu yapılması uyarısı dışında kayda değer bir bilgiyle karşılaşılmamıştır.

3.2. Meslek Dersleri Kitaplarında Problem Çözme Becerisi

AİHL meslek dersleri kitapları analiz edilirken temel bilgileri kazandırma, farkındalık oluşturma, doğru yaklaşımı benimsetme ve materyal geliştirme kategorileri tespit edilmiş, bu bağlamda problem çözme becerisi ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

3.2.1. Temel Bilgileri Kazandırması Açısından

Sorunların fark edilerek çözülmesi ve olumsuz yaşam olayları ile ilgili problemlerle başa çıkma sürecinde İslâm'ın ilke ve prensiplerinden faydalanılabilmesi için belli bir alt yapıya sahip olmak gerekmektedir. Bu alt yapıya sahip olmanın önemli bir şartı bilimsel problem çözme süreci ve İslâm'ın inanç, ibadet, ahlak esaslarıyla ilgili temel bilgilerin sağlıklı kaynaklardan öğrenilmesidir.

Ders kitaplarında bilimsel problem çözme süreci ile ilgili herhangi bir bilgi ile karşılaşılmamıştır. Oysa bu süreç hakkında derslerin niteliği gereği doğrudan olmasa da örneğin dinî sorunların çözümü ile ilgili etkinlikler aracılığıyla bilgi verilmesi yerinde olurdu. Bu sayede hem öğrencilerin hem de eğitim öğretimde yeni paradigmanın benimsenmesinden önce lisans öğrenimlerini tamamlayıp konuyu araştırma fırsatı bulamayan öğretmenlerin süreç hakkında bilgi sahibi olmalarına katkı sağlanabilirdi.

Meslek derslerinde İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili içeriğe farklı derslerde yer verilmiştir. İnanç esasları, Akaid ve Kelâm olmak üzere iki farklı derste müstakil olarak okutulmaktadır. Bunun yanı sıra Temel Dinî Bilgiler dersinin “İnanç Dünyamız” ünitesinde, Dinler Tarihi dersinin “İslâmiyet” adlı ünitesinde, Tefsir ve Hadis derslerinin ünite sonlarındaki örnek okuma bölümlerinde, Kur'an-ı Kerim derslerinin anlama öğrenme alanı ile ilgili meallerde ve Meslekî Arapça dersi metinlerinde inançla ilgili konulara yer verilmiştir. Temel Dinî Bilgiler dersinde konu genel hatlarıyla ele alınmış, Akaid dersinde akaid ilmi ve iman kavramı ile ilgili birer üniteye yer verildikten sonra imanın altı esası üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

⁴¹ Bk. MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 14.

Kelâm dersine bakıldığında “İtikadî Yorum Biçimleri” ve “Deizm”, “Politeizm”, “Agnostisizm”, “Pozitivizm”, “Ateizm”, “Nihilizm”, “Sekülerizm”, “Satanizm”, “Tenasüh ve Reenkarnasyon” ve “Kötülük Problemi” ile “Sahte Peygamberlik” başlıklı güncel meselelere yer verildiği görülmüştür. Bahsi geçen diğer derslerde ise Akaid dersinin konuları desteklenmiştir.

İbadet esasları, Fıkıh dersinde müstakil olarak okutulmaktadır. Bunun yanı sıra Hitabet ve Meslekî Uygulama dersi ile desteklenmektedir. Ayrıca Temel Dinî Bilgiler dersinin “İbadet Hayatımız” ünitesinde, Dinler Tarihi dersinin “İslâmiyet” adlı ünitesinde, Tefsir ve Hadis derslerinin ünite sonlarındaki örnek okuma bölümlerinde, Kur’an-ı Kerim derslerinin anlama öğrenme alanı ile ilgili meallerde ve Meslekî Arapça dersi metinlerinde ibadetlerle ilgili konulara yer verilmiştir. İbadet konuları, Temel Dinî Bilgiler dersinde yine genel olarak ele alınmıştır. Fıkıh dersinde “Amelî Mezhepler”, “Başlıca İbadetler”, “Muamelât ve Ukûbât” konularına geniş çapta yer verilmiştir. “İbadât” ünitesinde sırasıyla “Namaz”, “Zekât”, “Oruç”, “Hac”, “Kurban” konularının dışında son olarak “Cihad” başlığının da yer alması özellikle dikkat çekmektedir. Bahsi geçen diğer derslerde ise Fıkıh dersi desteklenmiştir.

İslâm ahlakı ile ilgili müstakil bir meslek dersi bulunmamaktadır. Ahlakla ilgili konulara Temel Dinî Bilgiler dersinin “Ana Hatlarıyla İslâm Ahlakı”, “Ahlakî Davranışlar” ve “Adab-ı Muaşeret” adlı üç ünitesinde, İslâm Kültür ve Medeniyeti dersinin “İslâm Kültür ve Medeniyetinde Sosyal ve Ekonomik hayat” ünitesinde, Dinler Tarihi dersinin “İslâmiyet” ünitesinde, Tefsir ve Hadis derslerinin ünite sonlarındaki örnek okuma bölümlerinde, Kur’an-ı Kerim derslerinin anlama öğrenme alanı ile ilgili meallerde ve Meslekî Arapça dersi metinlerinde yer verilmiştir. Ancak Temel Dinî Bilgiler dersinin haftada bir saat olması, Kur’an-ı Kerim derslerinde okuma ve ezberlemeye öncelik verilmesi, Meslekî Arapça dersinde Arapçanın ön planda kalması, Dinler Tarihi dersinde konuya sadece iki ders saati süre ayrılması gibi nedenlerle inanç ve ibadet esaslarına nazaran İslâm ahlakının ihmal edildiği söylenebilir. Bu nedenle ahlak esaslarının müstakil olarak okutulduğu Seçmeli İslâm Ahlakı dersinin zorunlu olarak okutulan meslek dersleri kategorisine dâhil edilmesi ve Siyer derslerinde tarihî kronoloji yerine Hz Peygamberin örnek ahlakının daha çok ön planda tutulması gerektiği ifade edilebilir.

Meslek derslerinin sınıflara göre dağılımlarında da tutarsızlık olduğu, bu nedenle daha fonksiyonel olması için yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Mevcut dağılıma göre Fıkıh dersi 10. sınıfta, Akaid dersi 11. sınıfta, Kelâm dersi 12. sınıfta okutulmaktadır. Oysa Kur’an-ı Kerim’in indiriliş sürecindeki yaklaşımdan feyiz alınarak önce sağlam bir inanç oluşturulmalı, daha sonra ibadetler bu temel üzerine bina edilmelidir. Yani en azından sadece Akaid dersi Fıkıh dersinden önce okutulabilir. Ayrıca 12. sınıfta öğrencilerin odak noktası üniversite sınavı olduğu, meslek dersleri ile

İlgili bu sınavda soru çıkmadığı için bıktırmamak ve nefret ettirmemek adına meslek derslerinin son sınıfta ağırlığı azaltılabilir.⁴²

Bu değerlendirmelerden yola çıkılarak AİHL meslek derslerinin İslâm'ın inanç ve ibadet esasları ile ilgili temel dinî bilgileri kazandırması açısından oldukça yeterli olduğu, ancak ahlak esasları ve bilimsel problem çözme süreci ile ilgili temel bilgileri kazandırması açısından yeterli olmadığı söylenebilir. Ahlak esasları ile ilgili bu açıklığın seçmeli olarak okutulan İslâm Ahlakı dersi ile kapatılabileceği düşünülse de çeşitli sebeplerden ötürü bu dersin her okulda öğrencilere verilememesi gözden kaçırılmamalıdır.

3.2.2. Problemler Hakkında Farkındalık Oluşturulması Açısından

Bir sorunu fark etmek problem çözme sürecinin ilk ve önemli bir aşamasıdır. Zira fark edilemeyen bir sorunun bertaraf edilmesi için emek sarf edilemez. Bu nedenle problem çözme becerisini geliştirmeyi amaçlayan meslek derslerinin öncelikle güncel sorunlarla ilgili farkındalık oluşturma, bu sorunların çözümü ile dinî inanç ve davranışlar arasındaki ilişkiyi izah etmesi önem arz etmektedir.

Meslek derslerinde sık sık dinî inanç ve ritüellerin mutluluk ve huzuru sağlamadaki rolüne değinilmiş ve bazı sorunlara İslâmî bir bakış açısıyla dikkat çekilerek öğrenciler problemleri hakkında haberdar edilmiştir. Ancak içerikte genel olarak güncel sorunlara değil, daha çok dinî bilgiler vermeye odaklanıldığı için problemler hakkında farkındalık oluşturma açısından ders kitaplarının yeterli olduğunu söylemek güçtür. Konuyla ilgili ders kitaplarındaki bulgular şöyle değerlendirilebilir:

Temel Dinî Bilgiler dersi “İnanç Dünyamız” ünitesinin “İnsan ve Din” adlı başlığı altında inanma ihtiyacının fitrî olduğuna, insanların bireysel ve toplumsal olarak dine olan ihtiyacına vurgu yapılmıştır. Buna ek olarak İslâm'ın amacının insana dünya ve ahiret saadetine kazandırmak olduğu, insanın maddî varlığı olan bedeninin çeşitli gıdalara ihtiyacı olduğu gibi manevî varlığı olan ruhunun da huzur bulması için Allah'a iman edip salih ameller yapmaya muhtaç olduğu ifade edilmiştir. Konunun hemen akabinde yer alan “Sabuncu Hikâyesi” adlı okuma parçasında kendisini çamura atıp sabun kullanmayanın temizlenememesi temsili ile insanı ancak uygulayarak, yaşayarak dine sarılmanın kurtaracağı mesajı verilmiştir. Dolayısıyla dinden uzaklaşmanın yol açacağı sorunlara dikkat çekilmiştir.⁴³

Temel Dinî Bilgiler dersinin “Ahlakî Davranışlar” adlı ünitesinde olumlu davranışlardan “Adalet”, “İffet ve Hayâ”, “Ahde Vefa”, “Emanete Riayet”, “Kanaatkârlık”, “Tevazu”, “Merhamet ve Şefkat”, “Cesaret”, “Musâmaha”,

⁴² Ayrıntılı bilgi için 2017-2018 öğretim yılı meslek dersleri öğretim programlarının ders içerikleri ile ilgili bölümlere bakılabilir.

⁴³ Bk. Recep Özdirek v.dğr., *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 11-13.

“Kadirşinaslık”; olumsuz davranışlardan “Yalan ve Riyâ”, “Gıybet ve Koğuculuk”, “İftira”, “Haset”, “Suizan”, “Hırsızlık”, “Hile”, “İsraf”, “Öfke ve Şiddet”, “Yetimi Hor Görmek” konuları ve “Zararlı Alışkanlıklar” ele alınmıştır. Ünite de bu konuların genel olarak ne anlama geldiği bazı ayet ve hadislerden örnek verilerek açıklanmış ve olumlu davranışların yapılması, olumsuz davranışlardan uzaklaşılması tavsiye edilmiştir. Sadece “Hırsızlık”, “İsraf”, “Öfke ve Şiddet”, “Zararlı Alışkanlıklar” konularında bu olumsuz davranışlara yönelmenin bireysel ve toplumsal olarak hangi sorunlara yol açabileceği üzerinde kısaca durulmuştur.⁴⁴ Oysa güzel ahlaktan uzaklaşmanın neden olacağı sorunlar üzerinde yaşanmış ya da yaşanması muhtemel örnek olaylar aracılığıyla durulabilir, konular problem çözme yöntemine uygun olarak dizayn edilebilirdi.

Aynı durum Temel Dinî Bilgiler dersi “Adab-ı Muaşeret” adlı ünite için de söz konusudur. Ünite de “Selamlaşma”, “Konuşma”, “İlim”, “Yeme-İçme”, “Giyim”, “Yolculuk”, “Ziyaret”, “Alışveriş”, “Medya ve Bilişim Adabı” konuları ele alınırken sadece “Medya ve Bilişim Adabı” konusunda teknoloji bağımlılığı ve zararları, internetteki her bilginin doğru ve güvenilir olmadığı üzerinde durulmuştur. Diğer başlıklarda genel olarak ayet ve hadislerle görgü kuralları tanıtılmış ve yapılması tavsiye edilmiş, ancak konularla ilgili güncel sorunlar üzerinde durulmamıştır. Örneğin sayfa 133’te “Hz Peygamber yemeğin çok sıcak yenmemesi gerektiğini söylerdi. Yemek ve su kaplarının ağzını kapatmayı tavsiye ederdi.” ifadesi verilmiş, ancak bu tavsiyelerin hikmeti açıklanmamıştır.⁴⁵ Oysa bunların hikmeti üzerine öğrencilere düşündürücü sorular yöneltililebilirdi.

Fıkıh dersinin “İbâdât” ünitesi “Namaz” başlığında ilmihal kitaplarında da klasik olarak karşılaşılan ibadetin yapılışı esnasındaki sorunlara yer verilmiştir. Bunlara özür durumunda veya su bulamayınca nasıl abdest alınacağı, sehven hata yapılıncsa, cemaate sonradan yetişilince namaza nasıl devam edileceği ile ilgili bilgiler örnek verilebilir.⁴⁶ Bunun yanı sıra “Zekât” konusunda fakirlik problemine değinilerek zekât verilmeyen toplumlarda zenginlerle fakirler arası ilişkilerin bozulduğuna,⁴⁷ “Cihad” başlığı altında kavramı yanlış algılayarak şiddet içerikli eylemlerini meşrulaştırmaya çalışan grupların İslâm’a verdiği zarara dikkat çekilmiş, İslâm’da öncelikle sabrederek barışı sürdürmenin esas olduğu, eğer kaçınılmazsa savaşa izin verildiği vurgulanmıştır.⁴⁸

Fıkıh dersinin “Muamelât ve Ukûbât” ünitesinde “Sosyal Hayat” konusunda “Nikâh”, “Boşanma” ve “Miras” ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Konularla ilgili metinlerde boşanmanın yol açtığı sorunlara yer verilmemiş ve günümüz sorunlarından gençler arasında da çokça yaşanan flört, gizli nikâh gibi konulara değinilmemiştir. Aynı

---

⁴⁴ Bk. Özdirek, *AİHL Temel Dinî Bilgiler Ders Kitabı*, 92-122.

⁴⁵ Bk. Özdirek, *AİHL Temel Dinî Bilgiler Ders Kitabı*, 126-146.

⁴⁶ Bk. Orhan Çeker v.dğr., *AİHL Fıkıh Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 86-114.

⁴⁷ Bk. Çeker v.dğr., *AİHL Fıkıh Ders Kitabı*, 118.

⁴⁸ Bk. Çeker v.dğr., *AİHL Fıkıh Ders Kitabı*, 172-173.

ünitenin “Ekonomik Hayat” başlığı altında mutlak tüketim anlayışının ve faizin yol açtığı sorunlar ifade edilirken diğer konularla ilgili sadece dinî hükümlerin açıklanması ile yetinilmiştir. Yine aynı ünitenin “İslâm Ceza Hukuku” başlığı altında da “Had”, “Kıyas ve Diyet”, “Tazir” cezaları ile ilgili hükümlere yer verilmiş, ancak suç işlemenin birey ve toplum açısından ortaya çıkardığı sorunlar ifade edilmemiştir.⁴⁹

Hadis dersinin “Hadis Çeşitleri” ünitesinin ilk sayfası olan hazırlık çalışmalarında “Sosyal medyada hadis olduğu iddia edilerek paylaşılan sözlerin Hz Peygambere ait olduğunu kabul etmeli miyiz?” sorusu ile uydurma rivayetlerle ilgili olarak güncel hayattan bir soruna dikkat çekilmiştir.⁵⁰ Aynı ünite de hadis uydurmanın ya da doğruluğunu araştırmadan uydurma bir rivayete bağlanmanın hurafelerin yayılmasına, birlik beraberliğin bozulmasına sebep olduğu, hadislerin güvenilirliğine zarar verdiği ifade edilmiştir.⁵¹ Aynı dersin “Hadislerin Tenkidi” ünitesinin sonunda bulunan “Her Nesilde Âlim Yetiştirmek” başlıklı okuma parçasında günümüz İslâm dünyasında günlük problemlere çözüm üretebilen gerçek âlimlerin yetersizliği ve dinî veya ilmî bir kaygısı olmadan fetvâ verenlerin çoğaldığı, bu nedenle ilim seferberliğinin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır.⁵²

Dinler tarihi dersinin “İslâmiyet” ünitesinde “İslâmiyet’in Diğer Dinlere Bakışı” başlığı altında ayetlerde bulunan Yahudilik, Hıristiyanlık hakkındaki bilgiler ele alınmış, günümüzde komşu olacak kadar yakınlaşabilen bireylerin farklı din mensupları ile ilişkilerde yaşadığı sorunlardan bahsedilmemiştir. Sadece Kur’an’da bu dinlere mensup olanlarla ilişkilerde itidalin tavsiye edildiği bildirilmiştir.⁵³ Ancak aynı dersin “Türkiye’de Bazı Dinî Gruplar” adlı ünitesinde istismarcı misyonerliğin yanı sıra dünyevîleşme ve dinin problem çözücü rolünü geleneksel din algılarının günümüzde gerçekleştirilmede yetersiz kalması sonucu ortaya çıkıp yayılan, farklı dinleri sentezleyerek akılla çelişen görüşleri benimseyen yeni dinî grupların özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.⁵⁴

Siyer dersinin “İslâmiyet Öncesi Arap Yarımadası” ünitesinde cahiliye döneminin özellikleri verildikten sonra cahiliye anlayışının sadece o süreci değil, günümüzde var olan günah ve isyanları da kapsayan bir kültür ve zihniyeti temsil ettiği vurgulanmış, çağımızdan kan davası, fuhuş, hırsızlık, içki, kumar, faiz gibi cahiliye zihniyetini yansıtan örnekler verilmiştir. Ayrıca dönemde yaygın olan müşriklerin sorgulamadan atalarının dinine bağlanmaları dolayısıyla yıllarca ısrar ettikleri

⁴⁹ Bk. Çeker v.dğr., *AIHL Fıkıh Ders Kitabı*, 181-201.

⁵⁰ Bk. İsmail Lütfi Çakan v.dğr., *AIHL Hadis Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 83.

⁵¹ Bk. Çakan v.dğr., *AIHL Hadis Ders Kitabı*, 98.

⁵² Bk. Çakan v.dğr., *AIHL Hadis Ders Kitabı*, 98.

⁵³ Bk. Ali Osman Kurt - Dursun Ali Aykıt, *AIHL Dinler Tarihi Ders Kitabı*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 39.

⁵⁴ Bk. Kurt - Aykıt, *AIHL Dinler Tarihi Ders Kitabı*, 126.

üzerinde durulmuştur.⁵⁵ Ancak kitabın geneline bakıldığında Hz Peygamber döneminde yaşananların daha çok kronolojik bir şekilde anlatıldığı, bazı konuların sonlarında bir paragrafla onu örnek almamızın tavsiye edildiği görülmektedir. Örneğin “Risalet’in Medine Dönemi” ünitesinde Mescid-i Nebi’nin işlevleri ele alınırken eğitim öğretim amacı ile kadınlara da zaman ayırıldığına bir cümle ile değinilmiştir.⁵⁶ Bu bölümde günümüzde kadınların camilerden uzaklaş(tırıl)ması sorunu ile ilgili vurgu yapılabildi. Ensar ve muhacir dayanışması işlenirken Suriye’den ülkemize sığınmak zorunda kalan Müslümanlara yönelik yapılan olumsuz eleştiriler gündeme getirilebilirdi.⁵⁷ Uhut savaşında komutana itaatin önemine değinilirken 15 Temmuzda devlet başkanının meydanlara davetine icabet eden fedakâr vatandaşlarımıza dikkat çekilebilirdi.⁵⁸

Tefsir dersi “Kur’an-ı Kerim Tarihi” ünitesinde yer alan “Kur’an-ı Kerim ve Gönderiliş Amacı” başlıklı konuda Kur’an’ın bireyin karşılaşılabileceği en büyük sorunlara çözüm sunan, toplumsal huzuru sağlayacak nitelikte olan ilahî bir mesaj olduğu dile getirilmiştir.⁵⁹ Ünitenin sonunda bulunan “Tefsirden Tefekküre” adlı bölümde Bakara suresinin ilk beş ayeti ile ilgili verilen örnek tefsir metninde namazın sabır, şükür, mücadele alışkanlıkları kazandırarak insanın ruh sağlığına olan faydaları üzerinde durulmuştur.⁶⁰ “Tefsir Tarihi” ünitesinde “Tabiîn Dönemi” ele alınırken bu dönemde tefsir çalışmalarında ehl-i kitap kaynaklarında bulunan İsrailiyat denilen bilgilerden de faydalandığı ifade edilmiş ve aynı sayfada yer alan “Not Edelim” etkinliğinde İsrailiyat’ın İslâm’a uygun olan, zıt olan, İslâm’da tasdik veya tekdiz edilemeyen olmak üzere üçe ayrıldığı bildirilmiştir.⁶¹

İslâm Kültür ve Medeniyeti ders kitabı incelendiğinde kültürel yozlaşma ile ilgili birçok sorun hakkında farkındalık oluşturulması beklenirken “İslâm Kültür ve Medeniyetinde Şehir” adlı ünite haricinde yine kitapta daha çok tarihimizden genel bilgiler verilerek yetinildiği görülmektedir. Nitekim “İslâm Kültür ve Medeniyetinde Sosyal ve Ekonomik Hayat” adlı ünitenin “İnsan Evren İlişkisi” konusunda günümüz çevre sorunlarına değinilmeden İslâm medeniyetinde tabiatın korunmasına önem verildiği ifade edilmiştir.⁶² Aynı dersin “İslâm Kültür ve Medeniyetinde Sanat” adlı ünitesinde İslâm medeniyetinde salt zevk için değil, maddî-manevî gereksinimlerin karşılanması amacıyla sanatsal faaliyetlerin icra edildiği belirtilmiş,⁶³ ancak sanat alanıyla ilgili güncel sorunlara yeterince yer verilmemiştir. Örneğin İslâm

---

⁵⁵ Bk. Mikail Çolak, *AİHL Sıyer Ders Kitabı*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 21-24.

⁵⁶ Bk. Çolak, *AİHL Sıyer Ders Kitabı*, 91.

⁵⁷ Bk. Çolak, *AİHL Sıyer Ders Kitabı*, 91.

⁵⁸ Bk. Çolak, *AİHL Sıyer Ders Kitabı*, 104.

⁵⁹ Bk. Yakup Çiçek v.dğr., *AİHL Tefsir Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 12.

⁶⁰ Bk. Çiçek v.dğr., *AİHL Tefsir Ders Kitabı*, 25.

⁶¹ Bk. Çiçek v.dğr., *AİHL Tefsir Ders Kitabı*, 64.

⁶² Bk. Enver Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 53.

⁶³ Bk. Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 86.

medeniyetinin mûsikî anlayışı açıklanmış,⁶⁴ fakat günümüzde isyana ve gayr-ı meşru ilişkilere teşvik eden, müstehcen içerikli şarkılar, türküler vb. ele alınmamıştır. Kitabın “İslâm Kültür ve Medeniyetinde Şehir” adlı ünitesinde konuyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra “Günümüzde Şehir” başlığı altında ülkemizde bulunan şehirlerde geçmişin aksine batının etkisi ile yapıların planlamasında İslâmî üslubun terk edilmesinden dolayı manevî iklimin giderek yok olmaya yüz tuttuğu; alkol, uyuşturucu, işsizlik, evsizlik, şiddet vb sorunların yaygınlaştığı vurgulanmıştır.⁶⁵ “İslâm Kültür Medeniyetinin Bugünü ve Geleceği” adlı ünite de İslâm coğrafyasında hürriyet ve adaleti tesis etme vaatleriyle yapılan savaşlarda meydana gelen katliamlara dikkat çekilmiş, batının etkisiyle dinden uzaklaşarak ortaya çıkan soykırımlara, sağlık ve gıda sorunlarına, adaletsizliklere, şiddet ve tecavüzlere, boşanmalara ve intiharlara kısaca değinilmiştir.⁶⁶

İnançla ilgili güncel problemleri gidermeyi konu edinen Kelâm ders kitabına bakıldığında “Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar” ünitesinin sonunda bulunan “En Büyük Cemaat” adlı okuma parçasında Hz Peygamber’in Müslümanları bir beden farklı organlarına ve bir binanın tuğllarına benzettiği hadislerden yola çıkarak İslâm toplumlarında görülen ayrışmalara değinilmiş, problemleri durumlarda birlik beraberlik içerisinde olmamızın önemi vurgulanmıştır.⁶⁷ “Kelâm İlmi ve Güncel Meseleler” adlı son ünite de “Deizm”, “Politeizm”, “Agnostisizm”, “Pozitivizm”, “Ateizm”, “Nihilizm”, “Sekülerizm”, “Satanizm”, “Tenasüh ve Reenkarnasyon”, “Kötülük Problemi”, “Sahte Peygamberlik” konuları ele alınmış, zararlı akımların görüşleri ayet ve hadisler ışığında çürütülmeye çalışılmıştır.⁶⁸

Hitabet ve Meslekî Uygulama dersi “Din Hizmetleri ve İletişim” ünitesinde din hizmetlerini zorlaştıran sorunlar görevlinin bilgi eksikliği, mesleğini önemsememesi, cemaatten ve ortamdaki kaynaklanan problemler başlıkları ile ele alınmıştır.⁶⁹ Aynı ünitenin son konusu olan “Din Hizmetlerinde İletişim Sorunları” başlığı altında hedef kitlenin farklı özelliklerinden dolayı görevliyi yanlış anlayan, hurafe içerikli bilgilerini savunan, namazın uzun ya da kısa sürdüğünden şikâyetçi olan, çocukları camide istemeyen kişilerle yaşanan problemler ifade edilmiştir.⁷⁰ Kitabın diğer bölümlerinde konular hakkında genel bilgiler ve dua metinlerine yer verilmiştir.

11. sınıf Meslekî Arapça ders kitabının “Çevre Kirliliği” ile ilgili kısa bir metinde kirlilik sorunları ele alınmış, gürültü kirliliğinin strese neden olduğu ifade

⁶⁴ Bk. Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 98.

⁶⁵ Bk. Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 121.

⁶⁶ Bk. Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 136.

⁶⁷ Bk. Kılavuz v.dğr., *AİHL Kelâm Ders Kitabı*, 74.

⁶⁸ Bk. Murat Kılavuz v.dğr., *AİHL Kelâm Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 80-109.

⁶⁹ Bk. Kamil Yaşaroğlu, *AİHL Hitabet ve Meslekî Uygulama Ders Kitabı*, (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 23-24.

⁷⁰ Bk. Yaşaroğlu, *AİHL Hitabet ve Meslekî Uygulama Ders Kitabı*, 30-31.

edilmiştir. ⁷¹ Kitabın “Trafik” adlı metninde günümüzde trafik araçlarının çoğalmasından dolayı meydana gelen kazalar toplumsal bir sorun olarak ele alınmış, trafik kurallarına uymanın ve ilk yardım bilmenin önemine değinilmiştir.⁷² Aynı kitabın “Yaşamımızdaki Doğal Olaylar” adlı konusunda deprem, sel ve kuraklık felaketlerine yer verilerek metinle ilgili alıştırmalar kısmında öğrencilere “Bu olayları yaşasanız ne yaparsınız, hangi duygularınızı kontrol etmelisiniz?” soruları yöneltilmiştir.⁷³

12. sınıf Meslekî Arapça dersi “Yurtta Barış” konusunda ülkeler arası yaşanan savaşlar ve bu durumdan kaynaklanan insanların, doğanın ve hayvanların sorunları ele alınmıştır. Metinde savaşlar kitlesel bir imha olarak değerlendirilmiştir.⁷⁴ “Sokaklarda Yaşayan Çocuklar” adlı konuda büyük şehirlerde giderek artan sokak çocuklarının durumuna toplumsal bir sorun olarak değinilmiştir. Konuyla ilgili metinde bu sorunu ortaya çıkaran sebeplere ve zararlı alışkanlıkları olan bu çocukların işlediği suçlara dikkat çekilmiştir.⁷⁵ Son olarak “Kötü Alışkanlıkların Zararları” adlı konuda bağımlılık yapan maddelerin kullanımının insanı bedensel ve zihinsel olarak olumsuz etkilediği, hem bireye hem de topluma zarar verdiği ifade edilmiştir.⁷⁶

Elde edilen bulgulardan hareketle AİHL meslek dersi kitaplarına genel anlamda bakıldığında kitaplarda birçok soruna dikkat çekildiği ya da problemleri fark edebilecek bir potansiyel oluşturulduğu söylenebilir. Ancak kitaplar teker teker ele alınacak olursa meslekî Arapça dersi dışındaki kitaplarda geleneksel yaklaşımların izlerinin daha çok yer aldığı, sosyal sorunlarla ilişkilendirilerek sunulabilecek birçok konu olmasına rağmen kitap yazımında farkındalık oluşturma gibi bir amacın yeterince benimsenmediği görülmektedir. Bu nedenle AİHL meslek dersi kitaplarının problemler hakkında farkındalık kazandırması açısından kısmen yeterli olduğu düşünülebilir.

3.2.3. Problem Durumunda Doğru Yaklaşımı Benimsetmesi Açısından

Soğukkanlı ve özgüvenli olmak, aklını etkin bir şekilde kullanmak, süreçte yaptıklarını değerlendirmek, planlı hareket etmek ve sorumluluk almak problem durumunda doğru yaklaşımı ifade eden tutum ve davranışlardır. Yani problem çözme becerisi gelişmiş bir birey bir sorunla karşılaştığında durup düşünmeden acele ederek hareket etmez. Kendisini aşan durumlarda ehil kişilere danışarak, başkaları ile işbirliği yaparak problemle baş etmeye çalışır. Daha önce karşılaşmadığı, baş etmesi güç veya imkânsız bir sorun yaşadığında yeni duruma kolayca uyum sağlayabilir.

---

⁷¹ Bk. Emrullah İşler v.dğr., *AİHL 11. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 113.

⁷² Bk. İşler v.dğr., *AİHL 11. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*, 156.

⁷³ Bk. İşler v.dğr., *AİHL 11. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*, 170-173.

⁷⁴ Bk. Emrullah İşler v.dğr., *AİHL 12. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 64-65.

⁷⁵ Bk. İşler v.dğr., *AİHL 12. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*, 75-76.

⁷⁶ Bk. İşler v.dğr., *AİHL 12. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*, 152-153.

Problem durumunda doğru yaklaşımı benimsetmesi açısından meslek dersleri kitapları incelendiğinde konuyla ilişkilendirilebilecek sabır, şükür, tevekkül, imtihan bilinci, emanet bilinci ile ilgili dinî başa çıkma yöntemleri; İslâm'a göre sorumluluk, çalışkanlık, cihad (mücadele), istişare erdemleri ve toplumsal sorunlara duyarlı olma konularıyla ilgili bulgularla karşılaşılmıştır. Bunun yanında ders kitaplarında doğrudan problem çözmeye yönelik olmasa da akıl hakkında bilgiler ve düşündürücü sorularla akli kullanmaya teşvik eden ibareler bulunmuştur. Ancak problem durumunda planlı olmakla ilgili kayda değer bir bulguyla karşılaşılmamıştır. Aşağıda bahsi geçen konular tek tek ele alınmıştır.

- Sabır

Sabır, Akaid dersinin “Kaderle İlişkilendirilen Bazı Kavramlar” konusunda “Sabır, Teslimiyet ve Rıza” başlığı altında ele alınmıştır. Bunun dışında Akaid ders kitabında 6 kere, Temel Dinî Bilgilerde 2 kere, Tefsirde 3 kere, Kur'an-ı Kerimde 4 kere, Siyerde 4 kere, Dinler Tarihinde 2 kere, Fıkıhta 3 kere, Hitabet ve Meslekî Uygulamada 2 kere olmak üzere kitapların satır aralarında toplam 26 kere sabırla ilgili bulgularla karşılaşılmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Sabır, Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için mücadele etmek ve bu uğurda karşılaşılan güçlüklerle göğüs germektir. Sabır; pasif bir bekleyiş, şerlere karşı tahammül değildir.”⁷⁷ “Kul her halinde Allah'a teslimiyet göstermelidir. Başına gelen musibetlere sabırla teslimiyet gösterenler Kur'an tarafından müjdelenmiştir.”⁷⁸ “Allah'a (c.c.) iman, kişide yaratılıştan var olan din duygusunu, mutlak ve üstün kudrete inanma hissini tatmin eder, kalp ve gönül huzuru sağlar. Huzura kavuşan kişi de zorlaşan problemlere kolayca çözümler bulur. Bulamazsa sabretmesini bilir, ümitsizliğe ve ruh çöküntüsüne düşmez.”⁷⁹ “İnsan hangi seviyede bir hayat yaşarsa yaşasın, mutlaka birtakım zorluklarla, sıkıntılarla, acılarıyla, ızdıraplarla karşı karşıyadır. İşte ahirete iman, kişilere hayatın bütün bu olumsuzluklarına karşı ümit ve yaşama azmi vererek acılarını hafifletmekte ve zor durumlara katlanmalarını temin etmektedir.”⁸⁰ “Deprem, sel, kuraklık, fırtına, hastalık ve ölüm gibi ilahî takdirin tecellileri karşısında metaneti muhafaza ederek yakınmamak da rızanın gereği olarak görülmüştür.”⁸¹

- Şükür

⁷⁷ Murat Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2017), 179.

⁷⁸ Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 78.

⁷⁹ Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 73.

⁸⁰ Çiçek v.dğr., *AIHL Tefsir Ders Kitabı*, 26.

⁸¹ Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 180.

Şükür, herhangi bir derste müstakil olarak ele alınmamıştır. Temel Dinî Bilgiler ders kitabında 5, Akaidde 1, Kur'an-ı Kerimde 7, Tefsirde 6, Siyerde 2, Fıkıhta 2, Hitabet ve Meslekî Uygulamada 1 olmak üzere kitapların satır aralarında toplam 24 kere şükürle ilgili bulgularla karşılaşmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Nimetin varlığı ve devamı kanaatkâr olup şükretmekle mümkün mümkün olur. Nimetin değerini bilmemek ya da ne kadar mala sahip olursak olalım yetinmeyip şikâyet etmek nimetin elden gitmesine sebep olabilir.”⁸² “Allah rızık konusunda insanların bazısını zenginlikle bazısını da fakirlikle imtihan eder. Zengin kişi kendisine verilen nimetlere şükrederek, bunları Allah'ın (c.c.) istediği şekilde harcar ve paylaşırsa, fakir de Allah'a (c.c.) isyan etmeyip, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirerek şükrederse imtihanı kazanır.”⁸³ “Allah'ın (c.c.) yardımı, nimeti ve lütfuna teşekkür etmeyen kimse, insanların yaptıklarına da teşekkür edemez.”⁸⁴ “İnsan, sahip olduğu nimetlerin şükürünü yerine getirmelidir. Rabbimizin ihsan ettiği mal nimetinin en asgari şükürü zekât ile yerine getirilir.”⁸⁵

- Tevekkül

Tevekkül, Temel Dinî Bilgiler dersinin “Dua ve Tevbe”, Akaid dersinin “Dua ve Tevekkül”, Meslekî Arapça dersinin “Duanın Önemi” başlığı altında ele alınmıştır. Temel Dinî Bilgiler ders kitabında 7, Akaidde 7, Meslekî Arapçada 5, Kur'an-ı Kerimde 6, Siyerde 6, Tefsirde 5 olmak üzere kitapların satır aralarında toplamda 36 kere konuyla ilgili bulgularla karşılaşmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Bazen işlerin gerçekleşmesi için gerekli sebepler yerine getirilir, fakat beklenmeyen, ön görülemeyen tahmin edilemeyen şeyler sebebiyle beklediğimiz sonucu alamayabiliriz. Bu durumda inanan kimse bıkkınlık, yılgınlık ve ümitsizliğe kapılmaz. Sonuca tevekkül eder. İçinde bulunduğu durumda nasıl çözüm bulacağını araştırır. İnançsız kimse ise çabalarının sonucunu alamadığı için sonucu intihara kadar varabilecek bunalımlara düşebilir.”⁸⁶ “Bütün güç ve kudretin Allah'a (c.c.) ait olduğuna inanan, O'nun izni olmadan hiçbir şeyin fayda veya zarar veremeyeceğini bilen, her şeyin Allah'a (c.c.) muhtaç olduğunu anlayan kimse, Allah'a (c.c.) tam olarak teslim olur ve Rabbine sonsuz bir güven duyar.”⁸⁷ “Felaket anlarında

---

⁸² Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 98.

⁸³ Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 174.

⁸⁴ Çiçek v.dğr., *AIHL Tefsir Ders Kitabı*, 102.

⁸⁵ Çeker v.dğr., *AIHL Fıkıh Ders Kitabı*, 117.

⁸⁶ Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 31.

⁸⁷ Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 77.

çaresiz kalan insanın Allah'tan başka sığınacağı varlık yoktur.”⁸⁸ “Rabbimiz izin vermediği müddetçe hiç kimsenin ne kendisine ne de başkasına fayda veya zarar vermeye gücü yetebilir.”⁸⁹ “Hepimiz Allah'a muhtacız! Allah'tan başka sıkıntılarımızı giderecek olan kimse yoktur! Evet, sıkıntıları gideren Allah olduğuna göre ona dua etmemek olur mu?”⁹⁰ “İnsanlar, içinde bulunduğu sıkıntılı durumlardan kurtulmak veya elde etmek istedikleri bir hayra ve nimete kavuşmak arzusuyla dua etmektedir. Samimiyetle yapılan dualar karşılığını bulacaktır. Duanın kabulünde aceleci davranıp duayı terk etmek doğru değildir.”⁹¹

- İmtihan Bilinci

İmtihan bilinci, Temel Dinî Bilgiler ve Akaid derslerinin “Ahirete İman” başlığı altında ele alınmıştır. Temel Dinî Bilgiler ders kitabında 3, Akaidde 12, İslâm Kültür ve Medeniyetinde 1, Kur'an-ı Kerimde 5, Hadiste 3 ve Fıkıhta 3 olmak üzere kitapların satır aralarında toplamda 27 kere konuyla ilgili bulgularla karşılaşmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Dünya hayatı geçici, ahiret hayatı ise kalıcı ve ebedidir.”⁹² “Kur'an'da imtihanın bir parçası olarak insanların korkuyla, açıklıkla, hastalık ve ölüm gibi musibetlerle imtihan edileceği vurgulanmıştır.”⁹³ “Allah Teâlâ, Hz İbrahim'den (a.s.) oğlu Hz. İsmail'i (a.s.) kurban etmesini emretmiştir. Allah Teâlâ'nın bu isteğine Hz İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s.) derin bir teslimiyet gösterir. Şeytan'ın onca vesvesesine rağmen, ne baba ne de oğul bu emri yerine getirme konusunda en ufak bir şüphe ve tereddüt yaşar. Biri evladı, diğeri canı ile imtihan edilir.”⁹⁴ “Kulların hayat ve ölümle imtihan olduğu bu dünyada çeşitli sebeplerle anne-babasını kaybeden çok sayıda çocuk bulunmaktadır. Yetimlik kimsenin tercihi olmayıp Allah'ın (c.c.) bir takdiridir.”⁹⁵ “Allah'a (c.c.) iman eden kimse hayatın bir imtihan olduğuna inanır. Nimete kavuşunca şükreder, bir musibetle karşı karşıya geldiğinde de sabreder. Kul olarak sıkıntılara göğüs germesi gerektiğinin farkındadır.”⁹⁶ “Bu hayatta karşımıza çıkan güzellikler, türlü türlü nimetler, yaşam için gerekli olan şeylerdir. Fakat bunların bir başka anlamı daha vardır, o

⁸⁸ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 51.

⁸⁹ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 90.

⁹⁰ İşler v.dğr., *AİHL 11. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*, 100.

⁹¹ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 54.

⁹² Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 29.

⁹³ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 179.

⁹⁴ Çeker v.dğr., *AİHL Fıkıh Ders Kitabı*, 167.

⁹⁵ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 118.

⁹⁶ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 73.

da imtihandır. Dünya hayatı özünde imtihandır. İyinin kötünün, mü'minin kâfirin, adilin, zalimin ortaya çıktığı yerdir.”⁹⁷ “Hastalıklar ve musibetler daima kötü ve şer olarak değerlendirilmemelidir. Sabredilmesi durumunda kulu Allah’a (c.c.) yaklaştıran, günahları azaltan ve arınmaya vesile olan imtahanlar olarak da görülmelidir.”⁹⁸

- Emanet Bilinci

Emanet bilinci, Temel Dinî Bilgiler dersinin “Emanete Riayet”, Meslekî Arapça Dersinin “İslâm’da Doğruluk ve Emanet”, İslâm Kültür ve Medeniyeti dersinin yönetim esaslarıyla ilgili “Emanet” başlığı altında ele alınmıştır. Temel Dinî Bilgiler ders kitabında 7, Meslekî Arapçada 3, İslâm Kültür ve Medeniyetinde 3, Akaidde 2, Kur’an-ı Kerimde 3, Hadiste 2, Siyerde 3 ve Fıkıhta 2 olmak üzere kitaplarının satır aralarında toplamda 25 kere konuyla ilgili bulgularla karşılaşmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Mü'minler için Allah'ın (c.c.) emir ve yasakları emanet olduğu gibi, verdiği bütün nimetlerde birer emanettir, her birinin kıymetinin bilinmesi ve korunması öncelikli vazifelerdendir.”⁹⁹ “Çocuk, insana Allah'ın bir emanetidir. Onları himâye edip büyütme yetişkinlerin vazifesidir. Çocukları hayata hazırlamak, yıllarca devam eden bir sabrı gerekli kılar. Kızları büyütüp yetiştirmek daha fazla bir dikkat ve itina ister.”¹⁰⁰ “Allah (c.c.) evrendeki her şeyi insan için var etmiş ve ona emanet etmiştir. Emanet bilinci, komşuluk, arkadaşlık, alışveriş, yönetim, adalet gibi hayatın her anında ihtiyaç hissedilen bir sorumluluk olarak, insanlar arasında güveni sağlar.”¹⁰¹

- Sorumluluk, Çalışkanlık, Cihad (Mücadele)

Konu, Temel Dinî Bilgiler dersinin “Cesaret”, Akaid dersinin “Sorumluluk”, “Rızık”, Fıkıh dersinin “Cihad” başlığı altında ele alınmıştır. Temel Dinî Bilgiler ders kitabında 5, Akaidde 9, Fıkıhta 5, Hadiste 2, Siyerde 8, Tefsirde 4, Hitabet ve Meslekî Uygulamada 1 olmak üzere kitapların satır aralarında toplamda 34 kere konuyla ilgili bulgularla karşılaşmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Kader, sorumluluktan kurtuluş için değil, kişinin haddini bilmesi, iyilik ve başarı durumunda asıl failin Allah (c.c.) olduğunu hatırlaması içindir. İnsanın iradesi ise sonuçta ortaya çıkan kötülük ve başarısızlık durumunda kişinin sorumlu olduğunu bilmesi, faturayı kesecek başka yerler

---

⁹⁷ Çiçek v.dğr., *AIHL Tefsir Ders Kitabı*, 117.

⁹⁸ Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 176.

⁹⁹ Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 96.

¹⁰⁰ Çakan v.dğr., *AIHL Hadis Ders Kitabı*, 101.

¹⁰¹ Çakmak v.dğr., *AIHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 53.

aramaması içindir.”¹⁰² “Allah (c.c) dünyadan el etek çekmememiz gerektiğini bizlere haber vermektedir. Hem dünya hem de ahiret kazanacak şekilde dengeli olmamız istenmektedir.”¹⁰³ “Sel, deprem bütün afetler Allah’ın (c.c.) takdiriyle gerçekleşir. Ancak afetleri engellemek için gerekli tedbirleri almak da kulun görevleri “Şecaat, kişinin savaş, şiddet ve tehlike gibi zor bir durum karşısında yüreklilik göstermesidir. İnsan kıskançlık ve riya gibi kötü olmadan dinî ve insanî değerlerin korunması ve haksızlıkların ortadan kaldırılması için mücadele ettiği zaman gerçek anlamda cesur olur.”¹⁰⁵ “Cihad, Allah (c.c.) yolunda canla, malla, sözle, fiil ile mücadele etmeyi kapsamaktadır. Bu manasıyla cihad, hem ekonomik, hem kültürlerarası, hem de silahla yapılan mücadeleyi içermektedir.”¹⁰⁶ “Allah (c.c.) rızkı dilediğine dilediği kadar verir. Ancak kulların da çalışıp çabalayıp kendilerine takdir edilmiş olan rızkı, helal yoldan kazanmak için gayret göstermeleri gerekir.”¹⁰⁷ “Mescid-i Nebi, Peygamber efendimizin Medine-i Münevvere’ye geldikten sonra yaptırdığı ilk mescittir. Bu mescidin yapımında bizzat kendisi de kerpiç taşımıştır.”¹⁰⁸ “Hepiniz çobansınız ve hepiniz sorumluluk taşımaktasınız. (Buhârî, “Akkâm”, 43.)”¹⁰⁹

- İstişare

İstişare, İslâm Kültür ve Medeniyeti dersinin yönetim esaslarıyla ilgili “İstişare” başlığı altında ele alınmıştır. İslâm Kültür ve Medeniyeti ders kitabında 1, Akaidde 2, Siyerde 5, Fıkıhta 1 olmak üzere toplamda 9 kere kitapların satır aralarında konuyla ilgili bulgularla karşılaşılmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“İstişare kelimesi, İslâmî literatürde yöneticiler ve özellikle devlet başkanının görev alanlarına giren işler hakkında ilgililere danışıp onların eğilimlerini göz önünde bulundurması anlamına gelmektedir.”¹¹⁰ “Bilgi alanımızın dışında kalan ve çözemeyeceğimiz bilimsel konuları, ya onların uzmanına danışarak çözmek ya da tamamen o konulara girmemek gerekir.”¹¹¹ “Hendek savaşından önce Peygamberimizin Selman-ı Farisi’nin önerisini

¹⁰² Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 156.

¹⁰³ Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 29.

¹⁰⁴ Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 175.

¹⁰⁵ Özdirek, *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 102.

¹⁰⁶ Çeker v.dğr., *AIHL Fıkıh Ders Kitabı*, 172.

¹⁰⁷ Kılavuz v.dğr., *AIHL Akaid Ders Kitabı*, 173.

¹⁰⁸ Çeker v.dğr., *AIHL Fıkıh Ders Kitabı*, 162.

¹⁰⁹ Çakan v.dğr., *AIHL Hadis Ders Kitabı*, 48.

¹¹⁰ Çolak, *AIHL Siyer Ders Kitabı*, 103.

¹¹¹ Çiçek v.dğr., *AIHL Tefsir Ders Kitabı*, 99.

kabul etmesini göz önünde bulundurarak İslâm'ın istişareye verdiği önemi tartışınız.”¹¹²

- Toplumsal Sorunlara Duyarlı Olmak

Meslek derslerinde “Toplumsal Sorunlara Duyarlı Olmak” adlı müstakil bir başlık bulunmamaktadır. Ancak Temel Dinî Bilgiler ders kitabında 7, Akaidde 2, İslâm Kültür ve Medeniyetinde 6, Hadiste 4, Siyerde 7, Tefsirde 6, Fıkıhta 12, Kelâmıda 5, Hitabet ve Meslekî Uygulamada 2 ve Meslekî Araççada 11 olmak üzere toplamda 62 kere kitapların satır aralarında konuyla ilgili bulgularla karşılaşlmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Müslüman, kendisini ülkesine ve insanlığa karşı sorumlu hisseder. Çevresinde olup bitenlere karşı duyarsız kalmaz. İnsanlığın huzuru ve güveni, yeryüzünde adaletin tesisi için her zaman mücadele eder.”¹¹³ “İsar: Bir kimsenin kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkasının yararına kullanmasıdır.”¹¹⁴ “İnsan, dünyada milyonlarca insanın açlık, susuzluk ve yoksulluk içinde kıvrandığını unutmamalıdır. Allah Teâlâ'nın emanet olarak verdiği nimetlerde yoksulların hakkı olduğu bilinciyle hareket etmeli, israftan kaçınıp infaka yönelmelidir.”¹¹⁵ “Yetimlere iyi muamelede bulunmak, onlara sahip çıkmak toplumsal bir sorumluluk, insanî bir görev olup dinî bir emirdir. Yetimlere yapılan maddî ve manevî bütün iyilikler, kalp huzuru ve vicdanen rahatlama demektir. Yetimlerin duygusal ihtiyaçlarını da gidermek gerekir. Yetim çocuklara sahip çıkanlar, toplumun bir yarasını sarmış olurlar.”¹¹⁶ “Yetim ve yoksul, sahipsiz ve zayıf kimselerdir. Bu yüzden onların velisi toplumdur.”¹¹⁷ “Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, engellilere, çocuklu veya hamile bayanlara öncelik vermek ve onlara yardımcı olmak güzel ahlakın bir gereğidir.”¹¹⁸ “Allah'a (c.c.) iman eden kimseler yüce değerler için göz kırpmadan canlarını bile feda edebilecek yüksek bir karaktere sahiptirler. Şehitlik ve gaziliğın Allah (c.c.) katındaki derecesini bilir ve onu arzulurlar.”¹¹⁹ “Üç çeşit zulüm vardır. Zulmetmek, zulme destek olmak, zulme sessiz kalmak.”¹²⁰

- Aklı Kullanmak

¹¹² Çolak, *AİHL Siyer Ders Kitabı*, 108.

¹¹³ Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 137.

¹¹⁴ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 98.

¹¹⁵ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 117.

¹¹⁶ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 120.

¹¹⁷ Çiçek v.dğr., *AİHL Tefsir Ders Kitabı*, 78.

¹¹⁸ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 139.

¹¹⁹ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 72.

¹²⁰ Çiçek v.dğr., *AİHL Tefsir Ders Kitabı*, 100.

Akıl, meslek derslerinde bilginin kaynakları ile ilişkilendirilerek müstakil bir şekilde yer almıştır. Bu bağlamda İslâm Kültür ve Medeniyeti, Hadis ve Kelâm derslerinde “Akl-ı Selim”, Akaid dersinde “Akıl” başlığı altında ele alınmıştır. Ayrıca tüm meslek derslerinde ve bütün ünitelerde doğrudan problem çözme ile ilgili olmasa da akılı kullanma ve düşünme ile ilgili oldukça fazla sayıda bulguyla karşılaşmıştır. Bu bulgularla ilgili öne çıkan bazı satırlar şunlardır:

“Allah’ın (c.c) insana verdiği akıl yeteneği onun pek çok göstericisi olmaktadır.”¹²¹ “Aklî delillere dayanarak akıl yürütme üç olur. 1. Bütünden parçaya veya sebepten sonuca gidiş. 2. Parçadan veya sonuçtan sebebe gidiş. 3. Parçadan parçaya gidiş.”¹²² “Duyu organlarının verdiği bilgiler çeşitli nedenlerle yanıltıcı olabilir. Çünkü duyu organlarının kapasitesi sınırlıdır. Bu nedenle duyularla edinilen bilginin vahyin ve aklın denetiminden geçmesi gerekir.”¹²³ “Öfke sırasında kalp atışının hızlanması ile kanın damarları ve beyni zorlaması aklın normal görev yapmasını önlemektedir. Bundan dolayı insanın öfkeliyken herhangi bir karar ve hüküm vermemesi gerekir.”¹²⁴ “Allah’ın (c.c.) isimlerinin sadece ezberden sayılması yerine asıl olan O’nun isimlerinin anlamlarının tefekkür edilmesi, isimlerin kâinattaki tecellilerinin üzerinde düşünülmesidir.”¹²⁵ “Kur’an’da pek çok ayette aklını kullanma övülürken aklını kullanmayanlar ağır bir dille eleştirilmektedir.”¹²⁶ “Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle diriltilirsiniz.” hadisinin vermek istediği mesajı düşününüz.¹²⁷ “Tek tanrılı dinlerdeki ahiret inancı ile Hinduizm’deki karma ve tenâsuh inancı üzerine beyin fırtınası yapınız.”¹²⁸ “İnanmanın hayatımıza kattığı iyimserlik, anlamlılık, ümitvar olmak, güven ve huzur içinde hayata devam etmek gibi olumlu yönler üzerinde düşününüz.”¹²⁹

Elde edilen bulgulardan hareketle meslek dersi kitaplarında problem durumunda doğru yaklaşımı benimsetme ile ilgili konuların genel anlamda bütüncül olarak ele alınmadığı ve kısmen yeterli olduğu söylenebilir. Bunun nedeni ders içeriklerinin daha çok alanla ilgili bilgi vermeye odaklanması olabilir. Bu nedenle kitapları hazırlayan

¹²¹ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 27.

¹²² Kılavuz v.dğr., *AİHL Kelâm Ders Kitabı*, 45.

¹²³ Çakmak v.dğr., *AİHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*, 19.

¹²⁴ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 117.

¹²⁵ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 61.

¹²⁶ Kılavuz v.dğr., *AİHL Akaid Ders Kitabı*, 164.

¹²⁷ Özdirek, *AİHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*, 29.

¹²⁸ Kurt - Aykıt, *AİHL Dinler Tarihi Ders Kitabı*, 79.

¹²⁹ Kılavuz v.dğr., *AİHL Kelâm Ders Kitabı*, 96.

kurulun problem çözme becerisinin geliştirilmesine yönelik amaca hizmet eden konulara somut örnekler üzerinden daha fazla yoğunlaşması gerekmektedir.

3.2.4. Materyal Geliştirme Açısından

Problem çözme, her ne kadar belli başlı konular hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirse de daha çok uygulamaya dayalı belli bir süreci takip ederek geliştirilebilen üst düzey bir beceridir. Bu nedenle bir dersin konusu/konuları ne olursa olsun eğer içerik sunulurken salt bilgi veren uzun metinler yerine amaca hizmet eden yöntemler ve etkinliklere¹³⁰ de yer verilirse problem çözme becerisinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Bu nedenle problem çözme becerisi geliştirme amacına ulaşılması, öğrenciye kendi öğrenmesi ile ilgili sorumluluk verilmesine; yani genel olarak öğrenci merkezli yaklaşımların, özellikle de probleme dayalı öğrenme yaklaşımı ve problem çözme yönteminin uygulanmasına bağlıdır.

AİHL meslek dersleri kitapları bu bağlamda ele alındığında kitaplarda büyük oranda geleneksel yaklaşımın izlerinin görüldüğü söylenebilir. Nitekim Meslekî Arapça dışındaki tüm ders kitaplarında öğrenci merkezli etkinliklerden ziyade bilgi yükleyen uzun metinler yer almış, işlevselliği tartışılmalı da bu metinlerin kıyasına köşesine yeni yaklaşımlarla ilgili sınırlı sayıda bulunan etkinlikler serpiştirilmiştir.

Meslekî Arapça ders kitaplarında özellikle gramer konularıyla ilgili öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenebilecekleri eşleştirme, boşluk doldurma, soru cevap, sınıflandırma, sözlükten bulma, Arapça-Türkçe çeviri, cümle tamamlama, karışık kelimelerden cümle oluşturma, fiili verilen zamire göre çekimleme, bulmaca, fotoğrafla ilgili cümle yazma, karşılıklı konuşma etkinlikleri bulunmakta ve kitaplar, tamamen bu etkinliklerden oluşan çalışma kitaplarıyla desteklenmektedir.

Meslekî Arapça dışındaki meslek derslerinin kitapları hazırlanırken benimsenen genel yaklaşım şu şekildedir: Ünitenin ilk sayfasında hazırlık çalışmaları ya da konu içerikleri ve kavramlar yer almaktadır. Daha sonra konularla ilgili bilgi yükleyen düz metinler bulunmaktadır. Bu metinlerin kenarlarına not edelim, düşünelim, araştıralım, değerlendirelim, tartışalım, yorumlayalım, hatırlayalım adlı ya da konuyla ilgili önemli bilgilerin yer aldığı bilgi kutuları; kısmen de fotoğraf ve kavram haritaları (çoğunlukla doldurulmuş) eklenmiştir. Ünite sonlarında ortalama beşer tane içerikle ilgili bilgileri ölçen açık uçlu soru, çoktan seçmeli test, doğru yanlış, boşluk doldurma soruları ve bazılarında konuyla ilgili okuma parçası ya da kare bulmaca mevcuttur. Ayrıca kitaplarda genellikle alanla ilgili güvenilir kabul edilen ana kaynaklar müellifleri ile birlikte tanıtılmıştır. Meslekî Arapça dışındaki hiçbir dersin çalışma kitabı bulunmamaktadır.

---

¹³⁰ Örnek uygulamalar için bk. Halit Ev, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Probleme Dayalı Öğrenme*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2012), 127-196.

Kitaplarda bulunan etkinliklerin işlevselliği ile ilgili bazı sorunlar bulunmaktadır. Örneğin araştırılma adlı kutucuklar metnin başında ya da sonunda değildir. Konuya ön hazırlık amaçlı verilse başta, ev ödevi amaçlı verilse sonda olması daha tutarlıdır. Bulunduğu konumdan ders içi etkinlik amaçlı verildiği anlaşılmaktadır. Ancak genel olarak hemen aynı sayfada araştırılarak bulunması istenen bilgi zaten verilmiştir. Ayrıca kitaplarda benimsenen genel tutum tabiri caizse öğrencilere balık tutmayı öğretmek değil, balık vermektir. Zira bahsi geçen uzun metinlerde problem senaryosu olarak öğrencilerin merakını uyandırabilecek pek çok konunun öğrenciler tarafından çözümünün bulunması yerine çözümün ne olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma ödevleri dışında etkinliklerde problem çözmeye yönelik kayda değer bir bulguyla karşılaşılmaştır. Problem senaryosu kriterlerine uygun birkaç bulguyla karşılaşılsa da devamında problem çözmeye sürecine dair herhangi bir yönerge görülmemiştir. Ders kitaplarında karşılaşılan problem senaryosu niteliğindeki bulgular şunlardır:

“Din araştırmalarında herhangi bir dine inananlar mı yoksa hiçbir dine inanmayanlar mı daha tarafsız davranabilir?”¹³¹ “Bir arkadaşınız hadis olduğu söylenen, ancak kaynağı belirtilmeyen bir sözü sosyal medyada paylaşırsa ve herkesin Allah (c.c.) rızası için beğenmesini istese ne yapardınız?”¹³² “On bir yaşında buluşta ermemiş bir çocuk Ramazan ayında herkesin gözü önünde su içerse bu tutumundan dolayı bir müeyyide uygulanamaz. Ancak aynı çocuk attığı bir taşla başkasının evinin camını kırarsa bundan dolayı sorumlu tutulur. Bu iki durumdaki farklılığın sebebi nedir?”¹³³ “Zekâtın günümüzde yanında kredi kartı bulunan turiste verilip verilemeyeceğinin hakkında arkadaşlarınızla tartışınız.”¹³⁴

Sonuç olarak ders kitaplarında materyal geliştirilirken benimsenen yaklaşım, genel olarak geçmiş zamanda ya da yakın tarihte karşılaşılmış, bilinen dinî sorunların çözümlerine katkı sağlasa da sosyal ve kültürel değişimden ve bireysel farklılıklardan kaynaklı olarak özellikle gelecekte ortaya çıkabilecek yeni sorunlar karşısında öğrencilerin kendi başına nasıl bir tavır takınması gerektiği hakkında bir bilinç oluşturması açısından yetersiz kalacaktır. Bu nedenle söz konusu ders kitaplarında öğrencilerin problemlerini çözen uzun bilgiler yerine özün kısaca verilmesi, daha sonra sorun çözmeye sürecinde rehberlik eden yönergelerle öğrencilere tecrübe kazandırılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü ancak bu sayede problem çözmeye ile ilgili tecrübe kazanan öğrencilerin hayatta karşılaşacakları yeni ve karmaşık sorunlara karşı özgüvenli bireyler olarak yetiştirilmesine katkı sağlanabilecektir. Bu sebeplerden ötürü AİHL

¹³¹ Kurt - Aykıt, *AİHL Dinler Tarihi Ders Kitabı*, 17.

¹³² Çakan v.dğr., *AİHL Hadis Ders Kitabı*, 24.

¹³³ Çeker v.dğr., *AİHL Fıkıh Ders Kitabı*, 52.

¹³⁴ Çeker v.dğr., *AİHL Fıkıh Ders Kitabı*, 124.

meslek dersi kitaplarının problem çözme becerisi kazandıracak birer materyal olma niteliğine sahip olmadığı, yani bu bakımdan yetersiz olduğu söylenebilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmada Anadolu imam hatip lisesi meslek dersleri öğretim programları ve ders kitaplarının öğrencilere problem çözme becerisi kazandırma amacına hizmet edip etmemesi bakımından ne derece fonksiyonel olduğu nitel yöntemlerle analiz edilerek MEB'in benimsediği beceri temelli öğretim amacının gerçekleşmesine katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçları özetle şu şekilde ifade edilebilir:

1. Meslek dersleri öğretim programlarında öğrencilere meslek derslerinde problem çözme becerisi kazandırılmasının amaç olarak benimsendiği, gerek vizyon bölümünde gerekse de diğer sayfaların satır aralarında bu amaca verilen önemin ifade edildiği görülmektedir. Ancak öğretim programlarında problem çözme becerisinin neliği ve öğrencilere nasıl kazandırılacağına dair kayda değer bulgulara ulaşılamamıştır. Bu anlamda öğretim programlarının yeterlik ve beceriler başlığı altında konu sadece altı kısa cümleli maddede akıl yürütme ve değerlendirme, çıkarımda bulunma, problemleri fark etme, problemlerin çözümünde İslâm medeniyetinin birikiminden faydalanma, çözüm önerileri sunma, toplumsal sorunlarla ilgilenme şeklinde açıklanmıştır. Bu nedenle AİHL meslek dersleri öğretim programlarının bu konuda yetersiz olduğu söylenebilir.

2. Meslek derslerinde problem çözme becerisi kazandırma amacına ulaşmak için öncelikle sağlam bir alt yapı oluşturmak gerekmektedir. Bunun için derslerde dinî bilgilerin ve bilimsel problem çözme sürecinin öğretilmesi ve benimsetilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda AİHL meslek dersleri ders kitaplarına bakıldığında kitapların İslâm'ın inanç ve ibadet esasları ile ilgili temel dinî bilgileri kazandırması açısından oldukça yeterli olduğu, ancak ahlak esasları ile ilgili müstakil bir meslek dersinin bulunmadığı, diğer dersler içerisinde konunun yüzeysel ve dağınık bir şekilde ele alındığı için kitap içeriklerinin ahlak esasları ile ilgili temel bilgileri kazandırması açısından yeterli olmadığı görülmüştür. Öte yandan bilimsel problem çözme adımlarıyla ilgili etkinlikler aracılığıyla da olsa herhangi bir bütüncül bulguyla karşılaşılmamıştır. Bundan ötürü ders kitaplarının bilimsel problem çözme süreci ile ilgili temel bilgileri kazandırması açısından yeterli olmadığı söylenebilir.

3. AİHL meslek dersleri kitaplarına güncel problemler hakkında farkındalık oluşturulması açısından bakıldığında derslerin bütüncül olarak düşünülmesi durumunda kitaplarda bazı problemlere dikkat çekilmeye çalışıldığı görülse de kitaplar teker teker incelendiğinde bu işlevin bilgi yükleme amacının yanında arka planda kaldığı görülmektedir. Bu nedenle AİHL meslek dersleri kitaplarının güncel problemler hakkında farkındalık oluşturması açısından kısmen yeterli olduğu söylenebilir.

4. AİHL meslek dersleri kitaplarına problem durumunda doğru yaklaşımı benimsetmesi açısından bakıldığında, içerikte İslâm'da bulunan sabır, şükür, tevekkül, sorumluluk gibi bazı ilkelere yer verildiği, ancak bu konuların bütüncül bir şekilde ele alınmadığı ve bu değerlerin benimsetilmeye çalışılmasından daha çok tanıtılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu nedenle AİHL meslek dersleri kitaplarının problemler hakkında doğru yaklaşımı benimsetmesi açısından kısmen yeterli olduğu söylenebilir.

5. AİHL meslek dersleri kitaplarına materyal geliştirme açısından bakıldığında kitaplarda daha çok kuru bilgi yükleyen uzun metinlere yer verildiği, meslekî Arapça ders kitaplarının haricinde probleme dayalı öğrenme yaklaşımına ve problem çözme yöntemine uygun kayda değer bir etkinliğin bulunmadığı görülmüştür. Kitaplarda daha çok bilinen mevcut sorunların çözümü hakkında bilgi verilmiş, öğrencilere bu becerinin kazandırılmasına dair etkinliklere yer verilmemiştir. Bu anlamda kitapların benimsediği yaklaşımın öğrencilere “Balık tutmayı öğretmekten çok balık vermek.” şeklinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle AİHL meslek dersleri kitaplarının problem çözme becerisi kazandırmaya yönelik nitelikli bir materyal olması açısından çok yetersiz olduğu söylenebilir.

Yukarda ele alınan sonuçlardan hareketle tespit edebildiğimiz kadarıyla AİHL öğretim programları ve ders kitaplarının problem çözme becerisi kazandırması açısından daha fonksiyonel birer materyal olabilmeleri için şu önerilere dikkat edilmelidir:

1. Öğretim programları tasarlanırken öğrencilere kazandırılması hedeflenen becerilerle ilgili açılımların daha anlaşılır ve açıklayıcı olmasına özen gösterilmeli, konu hakkında bilgi birikimi olmayan öğretmenleri yönlendirmek amacıyla öğretmenlere konu ile ilgili okunması faydalı olabilecek kaynaklar önerilmeli, öğretim programlarında da söz konusu becerilerin kazandırılmasına yönelik etkinlik örneklerine yer verilmelidir.

2. Ders kitaplarının içeriği oluşturulurken konuyla ilgili günlük hayatta karşılaşılan ya da karşılaşılması muhtemel olan sorunlar hakkında öğrenciler sebep sonuç ilişkisi bağlamında düşündürülmeli, böylece farkındalık oluşturulmalıdır. Bu bağlamda öğrencilerin problemleri fark etme yeteneklerinin geliştirilmesi için güncel sorunların doğrudan verilmesi yerine öğrencilerin kendilerinin problemleri bulmalarına olanak tanıyan ilgi çekici etkinlikler hazırlanmalıdır. Örneğin bu bağlamda örnek olay yönteminden faydalanılarak öğrencilerden içeriğinde “Bu olay/hikayedeki problem nedir?”, “Bu durumu neden bir problem olarak değerlendirdiniz.” “Bu problemin nedeni/sonucu ne olabilir?” “Bu olay sizin başınıza gelseydi ne yapardınız?” gibi sorular bulunan hikaye haritalarını bireysel olarak doldurmaları, daha sonra arkadaşlarıyla değerlendirmelerde bulunmaları istenebilir.

3. Meslek dersleri kitaplarında verilen uzun metinler aracılığı ile öğrencilere bilgi yükleme anlayışı yerine etkinlik temelli işlevsel ders kitapları hazırlanmalı, böylece dersler daha ilgi çekici hale getirilmelidir. Bu kapsamda Meslekî Arapça'da olduğu gibi diğer dersler için de çalışma kitabı hazırlanabilir ve bu kitaplarda probleme dayalı öğrenme yaklaşımını merkeze alan etkinliklere yer verilebilir. Ayrıca ders kitapları hazırlanırken yazarların birbirleri ile eşgüdümünün sağlanarak aynı konuların defalarca tekrar edilmesinin önüne geçilebilir.

KAYNAKÇA

Alagöz, Muhittin. "Eğitim Sistemi İçerisinde İmam Hatip Liselerinin Yeri". *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. Ed. Abdil Aktaş - Mustafa Kaya - Yusuf Apaydın - Ali Osman Parlak. 572-579. Ankara: DİB Yayınları, 2003.

Ataunal, Aydoğan. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş veya Nasıl Bir İnsan?*. Ankara: 20 Mayıs Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayını, 2000.

Aydeniz, Nurullah, “Öğrencilerin İlgi ve Katılımı Açısından Ortaöğretim Dkab Dersi”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 54 (Spring 2017): 506.

Batar, Yusuf. “Dinî Manipülasyonlar Karşısında İmam Hatip Okullarının Misyonu”. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 1/1 (2017): 29-54.

Bayezit, Fatih. “Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri”. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 1/2 (Aralık 2017): 293-309.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayınları, 2007.

Cebeci, Suat. “İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995): 111-120.

Çakan, İsmail Lütfi - Küçük, Raşit - Güler, Zekeriya - Şahyar, Esra - Kuzudişli, Bekir - Efendioğlu, Mehmet. *AIHL Hadis Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Çakmak, Enver - Abalı, Nurullah - Işık, Vahdettin - Akbaba, Şeref - Aytekin, Mahmut - Ancın, Cüneyt. *AIHL İslâm Kültür ve Medeniyeti Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Çeker, Orhan - Köse, Saffet - Kahraman, Abdullah - Bayındır, Server - Yılmaz, İbrahim - Özdirek, Recep - Memduhoğlu, Adnan - Yeter, Hasan Serhat. *AIHL Fıkıh Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Çınar, Fatih. “1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması”. *Millî Eğitim* 197 (Kış 2013): 180-208.

Çiçek, Yakup - Demirci, Muhsin - Çalışkan, İsmail. *AIHL Tefsir Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Çolak, Mikail. *AIHL Siyer Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Dikbiyık, Coşkun - Bölükbaşı, Adem. “Eyüp Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Yönelimleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 33 (Kasım 2016): 183-200.

Ev, Halit. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Probleme Dayalı Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın, 2012.

İşler, Emrullah - Suçin, Mehmet Hakkı - Doğru, Erdinç - Gülerdi Satır, Tuğba. *AIHL 11. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

İşler, Emrullah - Suçin, Mehmet Hakkı - Doğru, Erdinç - Gülerdi Satır, Tuğba. *AIHL 12. Sınıf Meslekî Arapça Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Junaedi, Mahfud. "İmam Hatip School (İmam Hatip Lisesi): Islamic School in Contemporary Secular Turkey". *Analisa Journal of Social Science and Religion* 1/1 (Haziran 2016): 121-138.

Kaymakcan, Recep. "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler". *EKEV Akademi Dergisi* 27 (Bahar 2006): 21-36.

Kılavuz, Murat - Karataş, Veli - Morgül, Nihat - Yaşaroğlu, Eba Müslim. *AIHL Akaid Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Kılavuz, Murat - Karataş, Veli - Morgül, Nihat - Yaşaroğlu, Eba Müslim. *AIHL Kelâm Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Korukçu, Adem. "İmam Hatip Liseleri". *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 181-214. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2012.

Kurt, Ali Osman - Aykıt, Dursun Ali. *AIHL Dinler Tarihi Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Kuşçu, Turan Bilge. *Velilerin Çocuklarını İmam Hatip Liselerine Gönderme Nedenleri ve Beklentileri*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2016.

Orgovânyi Gajdos, Judit. *Teachers' Professional Development on Problem Solving Theory and Practice for Teachers and Teacher Educators*. Rotterdam: Sense Publishers, 2016.

Öcal, Mustafa. "İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. Ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş. 177-212. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012.

Öcal, Mustafa. "Türkiye'nin ve İslâm Aleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi". *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. Ed. İlhan Erdem - İbrahim Aşlamacı - Recep Uçar. 2: 13-46. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2017.

Özdirek, Recep - Özdemir, Ahmet - Akkaya, Veysel - Pehlivan Ağırakça, Gülsüm. *AIHL Temel Dini Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

MEB. *AIHL Haftalık Ders Çizelgesi*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *Anadolu İmam Hatip Lisesi İslâm Kültür ve Medeniyeti Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 2015.

MEB. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

MEB. *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

MEB. *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *Millî Eğitim Temel Kanunu*. Ankara: MEB Yayınları, 1973.

Pehlivan Ağırakça, Gülsüm. “Temel Dinî Bilgiler Dersinin Öğretimi”. *İmam Hatip Liselerinde Meslekî Din Öğretimi*. Ed. Emine Keskiner. 11-39. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2018.

Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Tekin, Halil. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Mars Matbaası, 1977.

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.

Yaşaroğlu, Kamil. *AIHL Hitabet ve Meslekî Uygulama Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

Yürük, Tuğrul. “İlk ve Orta Öğretimde Din öğretimi: Din Dersleri”. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 105-137. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2012.